

Strasbourg , 02 Shkurt 2005
Këshilli i Evropës

ACFC/INF/OP/I(2005)001

Komiteti Këshillëdhënës i Marrëveshjes Kornizë
për mbrojtjen e minoriteteve

**Mendimi për “Ish Republikën Jugoslave të Maqedonisë” ,
e aprovuar më 27 Maj 2004**

Përmbajtja:

RAPORT ZBATUES.....	3
I. Pregaditje për mendimin aktual.....	5
II. Vërejtje gjenerale.....	6
III. Komente specifike në lidhje me Nent 1-19.....	9
IV. Përfundime dhe komente të Komitetit Këshillëdhënës.....	32
V. Vërejtje përfundimtare.....	38

Raporti zbatues

Në mbledhjen e 18-të e cila u mbajt prej 24 deri më 28 Nëntor të vitit 2003, Komiteti Këshillëdhënës e filloi shqyrtimin përfundimtar të raportit fillestar shtetëror të “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë”, prej 23 Shtatorë. Në kontekst të këtijë shqyrtimi, delegata e Komitetit Këshillëdhënës e vizitoi “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë” prej 08 deri më 12 Dhjetor të vitit 2003, me qëllim që të mbledhë më shumë informata nga prezentuesit e Qeverisë, gjithashtu edhe nga organizatat joqeveritare dhe burime tjera të pamvarura për implementimin e Marrëveshjes Kornizë. Komiteti Këshillëdhënës e aprovoj përmbylljen për “Ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë” në mbledhjen e tyre të 20-të e mbajtur më 27 Maj 2004.

Komiteti Këshillëdhënës i përmban ndryshimet konstituive dhe ligjore të bëra deri më tani në pajtim me Marrëveshjen e Ohrit, të cilat ndryshime paraqesin bazë të mbrojtjes më të madhe të minoriteteve, *inter alia* / ndër tjerash, edhe atë në sferën e përdorimit të gjuhës së minoriteteve, pastaj arsimit dhe bashkëjetesa me sjelljen e principit të drejtë të paanshëm. Të përfaqësimit të minoriteteve në të gjitha nivelet e Administratës publike.

Pushtetasit duhet ti ndjekin reformat e deritanishme të pranuar në përmbylljen, por edhe të rifilluara me qëllim që të mbrohen minoritetet; mbarimi i procesit të decentralizimit, përdorimi i gjuhës dhe i alfabetit si dhe përvetësimi i garancave shtuese kundër diskriminimit të cila do të kishin qënë sfera kryesore të punës dhe në bazë të së cilës do të kompletohej dhe konsilidohej Korniza ligjore e cila veç se egziston. Në këtë kuptim, Qeveria duhet të sigurojë edhe të drejtat e minoriteteve të përfshirë në numër më të vogël.

Përforcimi i mirëkuptimit të ndërmjetshëm si dhe dialogu ndërkulturorë një vlerë vitale e ardhmërisë së kohezisë sociale në vatan, e cila ishte e shkatëruar me konfliktin e armatosur të vitit 2001. Ajo që mund të vërehet është se tensioni ndëretnik ndërmjet popullatës së re, vazhdon të mbetet faktor kryesor shqetësues e cila dëshmon për pengesat prezente të rëndësishme ndërmjet bashkësive të ndryshme, veçanërisht ndërmjet Shqiptarëve dhe Maqedonëve. Duhet të bëhen orvajtje plotësuese që të nxitë bashkëveprimin ndërmjet komponentave të ndryshme të shoqërisë, veçanërisht në sferën e arsimit duhet të promovohet njohuria individuale e gjuhëve që fliten në rajon.

Gjithashtu duhet të aprovohen masa plotësuese të cilat do të kishin mundësuar rrjedhim të kënaqur të mësimit të gjuhëve të minoriteteve sikur në bashkësitë Shqiptare dhe Turke. Në atë kontekst edhe ndalimi për aprovimin e arsimit fillor privat duhet të rryshqirtohet.

Diskriminimin të cilën e pësojnë personat nga popullata Rome ndodh nëpër sfera të ndryshme dhe dëshmon për ndryshime të rëndësishme socio-ekonomike ndërmjet tyre dhe pjesës tjetër të popullatës. Veçanërisht dallime vërehen në sferën e punësimit, amvisërisë mbrojtjes shëndetësore dhe arsimit. Ajo që është veçanërisht e rëndësishme është që qeveritë ti ndërmarin të gjitha hapat e rëndësishëm që ta përmirësojnë situatën e pjesëtarëve të kësaj popullate të rrezikuar në pajtim dhe në Kornizë të strategjisë nacionale e cila është në proces të formimit.

Hapat e mëtutjeshëm duhet të meren në relacion me mediumet, përkatësisht të sigurohet hyrje e minoriteteve deri te kumtuesit publik. Nga sfera e kulturës veçanërisht e rëndësishme është që të forcohet mbrojtja dhe zhvillimi i kulturës së minoriteteve veçanërisht ajo e Vllahëve.

Gjithashtu duhet të meren parasysh edhe masat për mundësinë e konsultimeve të rregullta në nivel insitutale për shqyrtimin e problemeve të cilat i mendojnë minoritetet.

I. Përgatitje për mendimin aktual

1. Rporti i shtruar shtetërorë i Republikës së Maqedonisë në tekstin e mëtutjeshëm Raporti Shtetërorë nga 01 Shkurt 1999, ishte dorëzuar më 23 Shtator 2003. Komiteti Këshillëdhënës e filloi shqyrtimin e Raportit Shtetërorë në mbledhjen e tyre të 18-të prej 24 deri më 28 Nëntor të vitit 2003.

2. Në kontekst të këtijë shqyrtimi, Komiteti Këshillëdhënës u kushtoi rëndësi disa pikave sipas të cilave do të duheshite të mblidhen informata plotësuese. Prandaj u dërgua pyetësori deri te qeveritë më 18 Nëntor të vitit 2003. Përgjigja e qeverive ishte e dorëzuar më 1 Prill të vitit 2004.

3. Si përgjigje e ftesës së Qeverisë por edhe në pajtim me rregullën 32 nga Rezoluta e Komitetit të Ministrave (97)10, delegata e Komiteti Këshillëdhënës e vizitoi “Ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë” prej 08 deri më 12 Dhjetor të vitit 2003, me qëllim që të sigurojnë informata plotësuese nga prezentuesit e Qeverisë, organizatat joqeveritare dhe burime tjera të pamvarura në lidhje me implementimin e Marrëveshjes Kornizë. Në përgaditjen e mendimeve vijuese, Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu i konsultonte materialet e shkruara prej organeve të ndryshme të Këshillit të Evropës, pastaj organizatave tjera ndërkombëtare, organizatave joqeveritare dhe burime tjera të pamvarura.

4. Komiteti Këshillëdhënës në mënyrë të pandërprerë e aprovoi këtë mendim në mbledhjen e 19-të më 27 Maj të vitit 2004 dhe vendosi që ta përcjellë në Këshillin e Ministrave¹.

5. Mendimi i tanishëm paraqet rregullore të parashtruar në Nenin 26(1) nga Marrëveshja Kornizë, sipas të cilës, gjatë vlerësimit adekuat të masave të ndërmarura nga partitë me qëllim që të zbatohen principet e Marrëveshjes Kornizë, Këshilli i Ministrave do të jetë i asistuar nga Komiteti Këshillëdhënës si edhe nga regullorja e regullës 23 nga Rezoluta (97)10 nga Këshilli i Ministrave sipas të cilit Komiteti Këshillëdhënës duhet ta kontrollojë raportin shtetëror dhe ta transmetojë mendimin e tij në Këshillin e Ministrave.

---

¹ Komiteti Këshillëdhënës ka vendosur që në mbledhjen e tij të 12, më 30 Nëntor 2001, të fusi ndryshime të caktuara në strukturën e mendimit të vet. Në fakt në këtë mbledhje është sjellur vendimi që të ndërprehet me praksën e pruarjes së; përmbullje propozuese dhe rekomandim nga Këshilli i Ministrave; (pjesa e 5-të e mendimit të mëparshëm) dhe të fusi repart të ri të katërt , i emëruar si: Përmbullje kryesore dhe komente të Komitetit Këshillëdhënës . Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu ka vendosur të parashtojë vërejtje përfunduese në pjesën e pestë në vend të pjesës së katërt. Këto ndryshime hyn në forc pre 30 Nëntor 2001 dhe shërbejnë për të gjitha mendimet e mëtutjeshme të fituara në ciklusin e parë monitoring.Ndryshimet bazohen vendimin specific parësor të shtetit në lidhje me implementimin e Marrëveshjes Kornizë i miratuar nga Këshilli i Ministrave në Tetor të vitit 2001

II. Vërejteje gjenerale

6. Komiteti Këshillëdhënës me keqardhje e vërteton faktin se Raporti shtetëror ishte i prezentuar me vonesë prej më shumë se 4 vite me çka seriozisht i pengon procesin të monitoringut në implementimin e Marrëveshjes Kornizë nga ana e R. Maqedonisë. Ky raport përmban vërejtje detale të ligjëdhënies ekzistuese sëbashku me disa informata të kufizuara në lidhje me futjen në praktikë të tij. Komiteti Këshillëdhënës e përshëndet faktin që në raport janë të përfshirë edhe të dhënat statistike edhe pse disa të dhëna janë jo konkrete. Gjithashtu me keqardhje, Komiteti Këshillëdhënës vëren se konflikti i armatosur i 2001 dhe pasojat e tij nuk janë të treguara në mënyrë adekuate në Raportin shtetëror.

7. Komiteti Këshillëdhënës mendon se mbledhja e mbajtur në Shkup dhe Tetovë në kohë të vizitës së mëlartëpërmendur e organizuar me thirrje të Qeverisë, paraqitte një shans të mirë që të ketë dialog direkt për atë se si normat e vlefshme të implementohen në praktikë. Në dialog merrin pjesë përfaqësues të grupeve të ndryshme dhe mundësuan të mblidhen informata relevante nga Qeveria dhe nga burimet tjera, duke i përfshirë këtu edhe asociatat e minoriteteve. Komiteti Këshillëdhënës mendon se qeveritë kanë treguar bashkëpunim në përgaditjen e vizitës, i njëjti këshill vëren se qeveritë dorëzuan informata shtuese në formë të përgjigjes së shkruar të pyetësorit.

8. Komiteti Këshillëdhënës me keqardhje vërteton se qeveritë përveç asaj që janë vonuar me Raportin por edhe nuk kanë arritur që të konsultojnë përfaqësuesit e minoriteteve nacionale gjatë përgaditjes së Raportit shtetërorë. Në përgjithësi e vlerësuar Komiteti Këshillëdhënës vërteton se mungojnë informata si dhe konsultime në përpjekjet e implementimit të Marrëveshjes Kornizë. Në pajtim, Komiteti Këshillëdhënës e lajmëron Qeverinë që të ndërmerri hapa të mëtutjeshëm për përmirësimin e Marrëveshjes Kornizë, të Raportit dhe të rregullave të cilët janë për vrojtimin e të njëjtit në nivel ndërkombëtar. Këta përmirësime duhet të vërehen në publikimet e mëtutjeshme të raportit shtetëror dhe dokumenteve tjera relevante si dhe në distribuimin e tyre.

9. Komiteti Këshillëdhënës mendon se nuk ekzistojnë kanale institucionale të vëreta në nivel të Qeverisë për sjelljen dhe vrojtimin e një politike të gjithanshme të minoriteteve dhe në mungesë të së njëjtës, shkalla e vëmendjes dedikuar problemeve të minoriteteve ndryshon prej njëres në tjetrën Ministri dhe atë duke u mvarur prej burimeve të tyre dhe kompetencës. Komiteti Këshillëdhënës i shtyn Qeveritë që ta shohin problemin dhe ta kenë parasyshë krijimin e një agjencioni qeveritarë strikt e kushtëzuar për mbrojtjen e minoriteteve.

10. Komiteti Këshillëdhënës llogarit se efekti i konflikteve të armatosura të vitit 2001 ende ndjehet në shoqëri me çka është rëndësuar implementimi i Marrëveshjes Kornizë. Aneksi C nga Marrëveshja Kornizë me çka mbarohet konflikti është e nënshkruar në Ohër më 13 Gusht 2001 (në tekstin e mëtutjeshëm Marrëveshje Kornizë) nga ana e Kryetarit të “Republikës Jugosllave të Maqedonisë” dhe të partive² politike, gjithashtu, kryesisht ishte e nënshkruar edhe nga prezentuesi special i Unionit Evropian, si dhe nga

prezentuesi special i Shteteve të bashkuara të Amerikës, e cila përmban varg të masave specifike për ndërtimin e besimit. Komiteti llogarit se këto dhe disa masa të tjera janë të rëndësishme për zhvillimin dhe tolerimin ndëretnik e cila kërkon detyrim të përmbajtur dhe të përhershme nga ana e qeverive por edhe nga popullata në përgjithësi. Komiteti Këshillëdhënës e vlerëson faktin se ndërtimi i besimit është njëra ndër qëllimet kryesore të qeverive prandaj e detyron Qeverinë ti dyfishojë përpjekjet e veta në ndërtimin e së njëjtës.

11. Komiteti Këshillëdhënës vëren se në pajtim me Marrëveshjen e Ohrit, Kushtetuta si dhe ligje të numërta për mbrojtjen e minoriteteve janë të ndryshuara ose/ janë në proces të ndryshimit me qëllim që të përforcohen të drejtat e minoriteteve. Në kohën e aprovimit të këtijë mendimi, ligje të numërta për decentralizim janë në rrjedha të prurjes, ashtu që mbetet pasiguri e caktuar sa do të jetë në fakt reforma në këtë domen. Komiteti Këshillëdhënës don që ta vë në dukje rëndësinë e procesit të kompletimit në kohë të të gjitha reformave të parapara me Marrëveshjen e Ohrit si dhe sigurimin e zbatimit të drejtë të normave të drejta të cilat do të përputhen me ndryshimet e praktikës.

12. Komiteti Këshillëdhënës është i kënaqur në përgjithësi nga mënyra se si ishte zbatuar Regjistrimi në vitin 2002 në pajtim me kushtet në Marrëveshjen Kornizë (shiqo nën/pikën 3 mëposhtë) . Ai vëren se në pjesë të caktuara nga Marrëveshja e Ohrit konstatohet numëri minimum prej 20% e popullatës, sipas të cilave minoritetet do ti shfrytëzonin të drejta të caktuara si në arsim ashtu edhe në përdorimin e gjuhëve jomaqedonase. Prej këtu edhe vlera e regjistrimit është në përcaktim të numrit të saktë të përbërjes etnike të popullatës. Por edhe për skaj të të gjithave, Komiteti Këshillëdhënës spikatë nevojat e Qeverisë të konsultojë burime tjera, gjatë regjistrimit, veçanërisht kur paraqet masa të cilat duhet të zbatohen ose të cilat kanë ndikim në nivel lokal (shiqo komentin nën pikën 16 mëposhtë).

13. Komiteti Këshillëdhënës i kushton kujdesë faktit se minoritetet më të vogla në numër ndjehen të përjashtuar nga përfitimet e Marrëveshjes së Ohrit. Komiteti Këshillëdhënës llogarit se është e rëndësishme që garancat e reja të siguruara për atë minoritet që e plotëson numrin minimum sipas Marrëveshjes së Ohrit nuk ua zvogëlon të drejtat e minoritetit në numër më të vogël dhe u kushton rëndësi qeverive të sigurojnë baraspeshë gjegjëse në zbatim të masave në mardhënie të të dyja qëllimeve: madhësia e minoriteteve dhe nevoja e minoriteteve, përkatësisht baraspesha ndërmjet qëllimit objektiv dhe subjektiv.

14. Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu e ka parasyshë edhe situatën ekonomike të rëndë të Republikës së Maqedonisë pranë procesit të implementimit të Marrëveshjes Kornizë. Të vetëdijshëm për rëndësinë e kushteve socio-ekonomike në implementimin e Marrëveshjes, pranë së cilës zbatimi ka nevojë për materiale të caktuara, Komiteti i ka parasyshë mundimet e qeverive në zbatimin e problemeve ekonomike në implementimin e Marrëveshjes.

15. Në pjesën e mëtutjeshme të këtij mendimi dhe në mardhënie më numrin e pikëve si dhe në marëdhënie të informatave të aritshme, është e paraqitur se Komiteti Këshillëdhënës llogarit se pranimi i pikëve në pyetësor, nuk janë të natyrës specifike të observacionit, Komiteti dëshiron të qartësojë se mendimi i tyre nuk duhet të kuptohet si vlerësim i masave të cilat deri më tani janë të zbatuara, duhet të shfuqizohet ose zvogëlohen. Komiteti llogaritë se natyra e zotimeve në Marrëveshjen Kornizë kërkojnë orvajtje të përmbajtura dhe të vazhdueshme nga ana e qeverive në respektimin e principeve dhe në arijtjen e qëllimeve të Marrëveshjes Kornizë.

---

² Pjesët që vijojnë janë nënshkrues të Marrëveshjes së Ohrit, VMRO-DPMNE, PDSH, SDSM, PPD. Në Shtator të vitit 2002, Qeveria është e aprovuar nga koalicioni i SDSM, partija liberalodemokratike dhe unioni demokratik për integrim.

III. Komentet specifike në lidhje me Nenet 1-19

Neni 1

16. Komiteti Këshillëdhënës ka vërejtur se “Ish Republika Jugoslave e Maqedonisë” ka dokumente të ratifikuara për nevoja të gjëra me ndihmën e instrumenteve ndëretnike relevante. Të bazuar në informatat momentale me të cilat disponon, Komiteti Këshillëdhënës llogarit se pranimi i këtij Neni nuk do të provokojë asnjë lloj vëzhgimi të mëtutjeshëm.

Neni 2

17. Duke u bazuar në informatat momentale me të cilat disponon, Komiteti Këshillëdhënës llogarit se pranimi i këtij Neni nuk do të provokojë asnjë lloj vëzhgimi specifik.

Neni 3

18. Komiteti Këshillëdhënës paralajmëron se ai dokument është në fazë të pranimit i dorëzuar më 10 Prill të vitit 1997 nga ana e “Ish Republika Jugoslave e Maqedonisë”, e cila i përmban deklaratat që vijojnë:

“1. Termi “PAKICA KËMBËTARE” i përdorur në suaza të Kongresit për mbrojtjen e minoriteteve, është paraparë që si term të jetë identik me termin “POPULLATË” e cila është e përdorur në Kushtetutën dhe ligjin e Republikës së Maqedonisë.

2. Dispozitat, në suaza të Kongresit për mbrojtjen e minoriteteve, do të jetnë të pranuar për Shqipëtarët, Turqit, Romët dhe Serbët të cilët jetojnë në teritorin e Republikës së Maqedonisë”.

19. Komiteti Këshillëdhënës nënvizon, në mungesë të definicioneve në suaza të Kongreseve të veta, të interesuarit patjetër të provojnë/kontrolojnë qëllimin personal nga aplikimi me të cilën do ti kushtohen Marrëveshjes Kornizë, mbrenda në tokën personale. Pozita e Qeverisë së “Ish Republika Jugoslave të Maqedonisë”, llogarit se do të gjehet rrugëdalje nga ky provim.

20. Megjithatë, Komiteti Këshillëdhënës përmendë ata të cilët në dorë të parë janë të interesuar të kenë tolerim dhe mirkuptim në atë pikëpamje se si në ardhmëri do të marim pozitë të vlefshme specifike të përgjithëshem në vendin e tyre dhe në llogari të shembujve, nga ana tjetër ky raport patjetër të jetë i ushtruar në harmoni me parimet e përgjithëshme nga e drejta ndërkombëtare dhe parimet primare të nxjerura në Nenin 3 nga Kongresi Kosturit. Veçanërisht të mbajë llogari për implementimin nga Kongresi Kosturs të mos jetë burim i dallimeve arbitrare dhe të paarsyeshme.

21. Nga ato principe, Komiteti Këshillëdhënës llogarit se ajo që është pjesë e detyrave të veta në angazhimin e arrijtjeve personale në përfundim të Kongresit të Kosturit do ti kishim verifikuar disa dallime arbitrare dhe të paarsyeshme në çfarëdo ndërtimi. Për skej asaj patjetër të vërtetohet aplikimi i drejtë prej parimeve primare nga Neni 3 nga Kongresi i Kosturit.

22. Komiteti Këshillëdhënës paralajmëron në pajtim me rregullat e parashtruara në Marrëveshjen e Ohrit , disa amandmane kushtetuese ishin të përvetësuara edhe në Kushtetutën e “Ish Republika Jugoslave të Maqedonisë”, tani të pranuar në këtë mënyrë: “Shtetasit në Republikën e Maqedonisë, Maqedonët, gjithashtu edhe bashkështetasit tjerë siç janë populli Shqipëtarë, Turk, Vllah, Serb, Romë, Boshnjakë, duke i pranuar përgjigjet për ardhmërinë e vatanit të tyre (...) në baraspeshë me të gjitha të drejtat dhe detyrat për të mirë në përgjithësi – Republika e Maqedonisë në harmoni me Republikën e Krushevës, Referendumi prej 08 Shtator të vitit 1991, ka dëshmitarë të shkëlqyeshëm se Republika e Maqedonisë është një shtet i pamvarur sovran”.

23. Komiteti Këshillëdhënës deklaron se me rrënjën e “Republika Socialiste Federale të Jugosllavisë”, të gjithë qytetarët kishin nënshtetësi të “Republikës Socialiste Federale të Jugosllavisë” dhe nivel Republikan të nënshtetësisë. Gjat kohës së “Republikës Socialiste Federale të Jugosllavisë” niveli Republikan i qytetarëve nuk ishte i rëndësishëm që të ketë afrueshmëri deri te të drejtat e qytetarëve dhe shumica më vonë me shpërnguljen nëpër shtetet tjera nuk u ndryshuan, ajo mbeti vendosmëri e trashëguar Shtetërore. Si pasojë, ata qytetarë të cilët u shpërngulën, në Republikë tjetër dhe të cilët nuk e ndryshuan nivelin Republikan të qytetarëve nuk kanë qenë të regjistruar në regjistrin e qytetarëve në Shtetin në të cilin i kanë pasur të gjitha lidhjet dhe sipas asaj patjetër të kërkojnë nënshtetësi nëpërmjet përvetësimit të Ligjit për të drejtat e qytetarëve në vitin 1992. Komiteti Këshillëdhënës deklaron se Ligji për të drejtat e qytetarëve nga viti 1992 ishte i ndryshuar në Dhjetor të vitit 2003 dhe i lehtësoi kushtet për aprovim. Ky Ligj e definon nënshtetësinë si “lidhje legale ndërmjet personit dhe shtetit dhe nuk paraqetë prejardhje etnike të personave” dhe mundëson arritje më të lehtë të nënshtetësisë për nacionalitetet e Republikave tjera të “Republikës Socialiste Federale të Jugosllavisë” dhe nacionalitetet e “Republikës Socialiste Federale të Jugosllavisë”. Në praktikë, ndërtjerash, për disa bashkësi nacionale mund të mbesin disa probleme (shiko Nenin 4, paragrafi 37 dhe 38).

24. Komiteti Këshillëdhënës më tutje deklaron se parathënia konstitucionit veçanërisht e numëron popullin Boshnjakë dhe përmend një kategori tjetër “**të tjerët**”. Një qasje e ngjajshme mund të gjendet edhe në Raportin Shtetërorë i cili është për një grupë të cilët janë të numëruara në deklaratën e 1997 për verifikimin të Marrëveshjes Kornizë. Komiteti Këshillëdhënës e aprovon këtë zhvillim, duke dhënë më shumë qasje aktive. Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu deklaron se gjatë bisedave të tyre me organet shtetërore, që më vonë kanë qëllim të OVAU *de facto* politikë që ta bëjnë oficiale nëpërmjet ndryshimit të deklaratës e cila do ta vazhdojë mbrojtjen e thënë nga ana e Marrëveshjes Kornizë që ti numrojnë Boshnjakët.

25. Komiteti Këshillëdhënës ka mësuar prej anëtarëve të bashkësisë Egjipqiane që organet shtetërore kanë për qëllim që ti barazojnë me Romët, për shkak të përkatësisë etnike të tyre, historisë, traditës dhe kulturës, duan që të jenë të trajtuar si një bashkësi e veçantë dhe ta shfrytëzojnë mbrojtjen e Marrëveshjes Kornizë. Komiteti Këshillëdhënës deklaroi se, në bazë të prezentuesve të bashkësisë Egjipqiane, orvajtjet që ta vërtetojnë vetveten si bashkësi e veçantë ishin të pritura me përgjigje negative nga pjesë të ndryshme të Qeverisë. Komiteti Këshillëdhënës e nxit Qeverinë që të garantojë se identiteti i këtij populli është i respektuar nga ana e organeve shtetërore dhe ta shikojë mundësinë që të jenë të mbrojtur me Marrëveshjen Kornizë me të drejtat e tyre personale.

26. Përveç Egjipqianëve, Komiteti Këshillëdhënës mendon se mund të mirret parasyshtë numri i personave të tjerë të cilët bëjnë pjesë në grupet tjera, duke i numruar jo-qytetarët, në realizim të Marrëveshjes Kornizë në baza nen pas neni, dhe nxitjen e Qeverisë që ta ketë parasyshtë këtë lëndë, në konsultime me ato të cilat janë të ndërlidhur.

27. Komiteti Këshillëdhënës e pranon faktin se regjistrimi i popullatës në vitin 2002 dhe rezultatet që ishin të paraqitura më 01 dhjetor 2003 ³, ishin të bazuara në Marrëveshjen Kornizë Legale. Komiteti Këshillëdhënës veçanarishtë deklaroi se sipas ligjit për regjistrim të popullatës në vitin 2002, përgjegjësit mund të zgjedhin nëse duan të përgjigjen në pyetjet për përkatësinë etnike e cila është e paraqitur në faqet. Komiteti gjithashtu me leje deklaroi se sipas ligjit të njejtë, faqet e treguara patjetër të jenë të dërguara jo vetëm në gjuhën maqedone, por gjithashtu edhe në gjuhën shqipe, turke, vlase, rome dhe serbe dhe që përgjegjësit të kenë të drjetë ta plotësojnë faqen në gjuhën në të cilën duan. Komiteti Këshillëdhënës pranon se në praktikë regjistrimi i popullatës ishte i mbajtur në mënyrë të pajtueshmërisë së përgjithshme me principet e dhënuna në Nenin 3 të Marrëveshjes Kornizë. (shikoni vërejtjet gjenerale).

---

³ Në pajtim me regjistrimin e përgjithëshëm final njoftimet nga ana Zyra për Statistikë më 01 Djetor 2003, popullata nga "Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë" (2,022,457 e popullatës) ishte i përgaditur dhe i shoqëruar nga: **Maqedonët** 1,297,981 (64.18% e përgjithësisë), **Shqiptarë** 509,083 (25.17%), **Turq** 77,879 (2.66%), **Romë** 53,879 (2.66%), **Serbë** 35,939 (1.78%), **Boshnjakë** 17,018 (0.84%), **Vllehë** 9,695 (0.48%) dhe "të tjerë" 20,993 (1.04%).

Neni 4

28. Komiteti Këshillëdhënës deklaron se Nenin 9 i Kushtetutës së “Ish Republikës Jugoslave të Maqedonisë” mishëron metodën para ligjeve. Komiteti Këshillëdhënës jep raport se principet kundër-diskriminimit paraqiten në Kodin Kriminal dhe të ligjdhënësëve të tjerë civilë dhe administrativë. Mund të paraqiten ndërmjet disa lëmive (si që janë amvistria, shëndetësia, qasje deri te shërbimi) nuk janë të përfshirë nga ana e ligjdhënies kundër-diskriminimit.

29. Komiteti Këshillëdhënës deklaron, prej përgjigjes së Qeverisë në anketat e tyre, se organet përgjegjëse nuk mendojnë ta miratojnë ligjin gjeneral kundër-diskriminimit, si që është e rekomanduar nga ana e ECRI-së në referatin e tij të dytë nga “Ish Republika Jugoslave e Maqedonisë” (2000) . Komiteti Këshillëdhënës përgjatë asaj i nxit organet përgjegjëse t’i pyesin të gjithë ligjdhënësit dhe ta përmbushin çdo lëshim në mbrojtjen kundër diskriminimit, duke e numruar mbulimin e diskriminimit indirekt në lidhje me nënshtetësinë. Komiteti gjithashtu e ka parasyshë se rezultatet nga hulumtimet për kundër-diskriminimin e përcjellur nga grupi i ekspertëve maqedonasë nën Paktin e Stabilitetit , mund të jenë të ardhura të vlefshme në këtë proces për kontrollim.

30. Komiteti Këshillëdhënës deklaron se Romët janë në një pozitë shumë lënduese dhe është reale një ndarje socio-ekonomike në mes kësaj bashkësie nacionale dhe popullatës tjetër: Romët, sigurisht, duhet të përballohen me një sër problemesh në një numër të madh të lëmive (shiko Nenin 14 dhe 15) dhe shpesh janë pësues të diskriminimit dhe paragjyqimeve. Komiteti Këshillëdhënës është i informuar, për shembull, në rastet kur persona të cilët i takojnë bashkësisë Rome kanë qenë të refuzuar për hyrje në bazen, më saktësisht në Dellçevë dhe Shkup.

31. Për lëndën e amvisrisë, Komiteti Këshillëdhënës deklaron se shumica e Romëve jetojnë nëpër rajonet me statusin jolegal ose në rajonet të cilat nuk janë të lidhura me infrastrukturën kryesore (përçim i ujit, rrymës elektrike, etj.). Komiteti Këshillëdhënës i nxit organet përgjegjëse ti ndërmarrin masat e duhura që tu japin statut legal këtyre zonave dhe tu sigurojnë burimet e duhura që Romët të mundën të kënaqen në kushtet modeste shtëpiake.

32. Në planin social, Komiteti Këshillëdhënës deklaroi diskriminim të aprovuar ndaj Romëve për pyetjen e ndihmës sociale dhe shëndetësore. Kujdesja e Komitetit Këshillëdhënës disa herë është eksponuar në sqarimet e dhanuna në Ligjin për ndihmë sociale 2003 nga shërbimet sociale, personat që paraqiten për ndihmë sociale duhet të japin vërtetim nga kontrata për rrymë elektrike. Për shkak të gjendjes shtëpiake të paraqitura më parë, megjithatë, shumica e Romëve nuk kanë mundësi të dorëzojnë llogarinë e rrymës që të mund të fitojnë ndihmë sociale. Gjithashtu, kushtet që janë të imponuara në praktikë të kualifikohen për siguri shëndetësore paraqesin pengesë të madhe për popullatën Rome. Në teori sigurimi social është i kapshëm për personat e papunësuar të cilët janë të regjistruar në entin për punësim. Megjithatë në praktikë paraqitet se praktika e zgjeruar e entit për punësim kërkon nga ata të cilët paraqiten të japin vërtetim se kanë mbaruar shkollimin 8-vjeçarë me qëllim që të mund të

regjistrohen, kërkesë e cila nuk është e potencuar në ligj dhe shumica e Romëve nuk janë në mundësi që ta përmbushin këtë kërkesë. Komiteti Këshillëdhënës e ka parasyshtë se këta probleme kërkojnë vëmendje të plotë nga organet kompetente, të cilët duhet ti marin masat e duhura që të shihen këta praktikë.

33. Në marrëdhënie me mëlartë të përmendurat Komiteti Këshillëdhënës i nxit masat e ndërmarura nga ana e Qeverisë që të zhvillojnë strategjinë nacionale të Romëve, duke i marë repartet e ndryshme të Ministrave, organizatat Rome dhe përfaqësuesit e ndryshëm politik. Komiteti e nxit Qeverinë të orvatet në zhvillimin e kësaj strategjie, të kërtojë vëmendje jo vetëm që të vazhdojë me komunikatat, kontratat dhe bashkëpunimin me partitë e ndryshme në nivel qeveritar dhe bashkësia civile (a veçanarisht, gratë Rome në organizatat Rome) gjithashtu të sigurojnë se kjo strategji një herë është veç e zhvilluar, e përmbajtur nga fondacionet adekuate dhe kontrollimit të pavarur dhe vlerësimin e procedurave.

34. Komiteti Këshillëdhënës deklaron se disa raste për diskriminimin e pavërtetuar kanë dal përpara Gjyqit. Për mendimin e Komiteti Këshillëdhënës kjo fazë kënaqëse e aprovuar e punës nuk do të thotë se diskriminimi nuk është problem. Komiteti Këshillëdhënës sigurisht e mer parasysht faktin se një numër i vogël i rasteve për shkak të faktorëve të tjerë si që është vështirësia e qasjeve nëpër gjyqe për shkak të problemeve me gjuhën (shiko Nenet 10 dhe 15).

35. Mbi veprimet, legale Komiteti Këshillëdhënës mendon se me vendosjen e Ombucmanit do të ndihmojë të njihen rastet e diskriminimit dhe tu përbakkohet. Është deklaruar se zyra e Ombucmanit, e cila është në funksion prej vitit 1998, e ka fituar autorizimin e ri në vërtetimin e Marrëveshjes së Ohrit, përforcim efektiv në emërimin e lëndëve në lidhje me jo të diskriminuarit dhe paraqitje të barabartë (Neni 15), duke e zmadhuar rrethin e veprimeve dhe dhënien e pamvarësisë më të madhe financiare (Ligji për Ombucmanin prej 10 Shtator 2003). Komiteti Këshillëdhënës shpreson se nxitjet e freskëta të cilët i janë dhënë zyrës së Ombucmanit në mbrojtjen e personave të cilët i takojnë minoriteteve krejtësisht do të bëhet në praksë dhe se vendi i tij në shtet do të jetë i ngritur si rezultat i atij veprimi, kështu duke e ndërtuar rrugën kah pranimet më të mëdhaja të veprimeve të tij dhe rekomandimet të cilat mundet ti bëjnë në këtë lëmi.

Raporti i dytë ECRI nga "Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë" e aprovuar më 16 Qershor 2000, paragrafi 15.
Raporti final në respekt të "Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë", kundërdiskriminimi i rishikuar nën Paktin për Stabilitet nga Evropa Jug-lindore, SP/NDR/(2003)005(vetëm në gjuhën angleze)

36. Komiteti Këshillëdhënës e nxit hapjen, si që është paraqitur në ligjin e mëlartë përmendur, nga zyrër e avokatëve popullor lokal në Manastir, Tetovë, Shtip, Strumicë dhe Kërçovë: konsideron që disa zyra të jenë të locuara në rajonet ku është e vendosur popullata e cila i takon minoriteteve, është e mundur që ta bëjnë Avokatitn e popullit të aritshëm në këto pjesë të popullatës. Komiteti Këshillëdhënës më tej deklaroi se provizionet për administratën e gjuhëve përveç maqedonishtes (Neni 10) dhe principi i paraqitjes së barabartë në lidhje me regrutimin e personrlit deri te zyrët e Avokatëve të popullit (shiqo Nenin 15 më poshtë), gjithashtu do të ndihmojë që zyrët e Avokatëve të popullit të jenë më të aritshëm.

37. Si që është e përmendur në lidhje me Nenin 3, Komiteti Këshillëdhënës deklaroi se me ndarjen e “Republika Socialiste Federale e Jugosllavisë”, një numër i madh i popullatës nuk ariti të sigurojë nënshtetësi nga “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë” në periudhën kohor prej 1 viti, duke u mundësuar aritje për provizion tranzicional të Ligjit për qytetarët në vitin 1992. Kjo pjesërisht është për shkak të faktit se këto provizione tranzicionale nuk ishin të njohura ndërmjet qytetarëve për të cilët flitet dhe natyralizimi kërkon emërim të vetëvetijshëm 15 vjeçar të bashkëjetesës së vazhdueshme, zgjedhje të pandërprerë të të ardhurave dhe prodhimtarisë në letrat për identifikimin e dokumenteve të rëndësishme – janë më pak të plotësuar nga ana e caktuar qytetarëve të cilët kryesisht i takojnë popullatës Shqiptare dhe Rome. Komiteti Këshillëdhënës deklaroi me kujdes që si rezultat i saj këta njerëz janë ende pa nënshtetësi prej “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë” 10 vite pas mungesës shtetërore të qasjes në politikë, të drejtat ekonomike dhe sociale (Neni 3 paragrafi 23).

38. Në këta rrethana, Komiteti Këshillëdhënës e nxit faktin se kërkesa për natyralizim është e lirë, (periudha e duhur për jetesë, për shembull, ishte e zvogëluar prej 15 në 08 vite) duke e dërguar aprovimin e Ligjit Amandman për nënshtetësi prej 05 Dhjetor të vitit 2003. Deklarohet, se megjithatë disa provizione janë edhe më tej të vështira në praktikë që kryesisht Shqiptarët dhe Romët të fitojnë nënshtetësi. Deklaruesit për shembull i numërojnë kushtet të lidhura me nevojat për zgjedhje të përhershme të të ardhurave, dëshmi për jetesë legale (jo vetëm jetesë e përkohëshme) dhe dokumentet e nevojshme për identifikim.

39. Duke i pasur poarasyshtë kryesisht dokumentet për identifikim, Komiteti Këshillëdhënës është i brengosur për shkak të raporteve për personelin e cila kërkonë pagesë plotësuese për personat që i takojnë minoriteteve që për kthim të japin dokumentet e nevojshme. Komiteti Këshillëdhënës cek se organet kompetente kanë për detyrë ti ndalojnë aktivitetet e tilla dhe besojnë se masat e nevojshme patjetër të jenë të marura më herët që të zgjidhen problemet e lidhura me dhënien e dokumenteve për identifikim.

40. Në pikëpamje të vështirësive të lartpërmendura, Komiteti Këshillëdhënës i nxit organet kompetente të sigurojnë se kjo ligjëdhënie, si që është e Plotësuar në Dhjetorë të vitit 2003, është e zbatuar në atë mënyrë që të zgjidhen problemet duke u drejtuar drejt personave në procedurën e neutralizimit, duke e marrë parasyshtë çfarëdo lidhje të tashme ose të drejtë, të cilën personat e kanë në shtet.

41. Komiteti Këshillëdhënës dëshiron që ta potencojë rëndësinë e pronës të të dhanunave konfidente me qëllim që të implemndojnë politikë e cila siguron barazi të plotë dhe efektive për persona që u takojnë minoriteteve. Komiteti Këshillëdhënës e ka parasyshtë faktin se rezultatet nga regjistrimi i popullatës ishin të jo të pranuar, gjoja nga ana e personave të cilët i takojnë minoriteteve, të cilët i citojnë rezultatet nga statistika oficiale. Komiteti Këshillëdhënës edhe më tej e ka parasyshtë se rezultatet nga regjistrimi dhe informatat e nevojshme të cilat do ti mundësojnë shtetit të dizajnon, shqyrtojnë dhe parashohin mendime efektive për personat që i takojnë minoriteteve, vet regjistrimi nuk lejon që nevoja e rëndësishme vijuese për të gjitha të dhënat e deritanishme, për shkak të lëvizjes së popullatës, për shembull.

42. Organet kompetente, sipas asaj, duhet ti kenë parasyshtë plotësimin e këtyre informatave me anketat tjera statistike, në bashkëpunim me principet e dhanun në Komitetin e Ministrave Paralajmërim nr. (97) 18 duke u kujdesur për mbrojtjen e të thanunave personale të mbledhura dhe të përpunuara për nevojat statistkore. Komiteti Këshillëdhënës është i mendimit se organet kompetente duhet që ta kenë parasyshtë , për shembull, vendosjen e institutit demografik e cila do ti centralizojë të gjitha të dhanunat demografike të mbledhura në shtet. Komiteti Këshillëdhënës i nxit organet kompetente që ta kenë parasyshtë këtë mundësi në konsultim me Byron nacionale për statistikë, për deri sa në ndërkohë nuk sigurohen personat që i takojnë minoritetit që janë të numëruar në këtë proces (Neni 5).

Neni 5

43. Komiteti Këshillëdhënës i nënvizoi provizionet të cilat janë të përfshira në Ligj për kulturë të cilat sjellen për të drejta të barabarta në të gjitha sferat e kulturës. Komiteti Këshillëdhënës vëren prej Raportit Shtetëror se të gjithë kanë të drejtë të regjistrohen dhe ti paraqesin aktivitetet kulturore, si dhe të aplikojnë për çfarëdo përmbajtje nga ana e Shtetit, sipas kushteve paraqitura në Ligje.

44. Komiteti Këshillëdhënës vëren prej informatave të cilat janë të gjetura nga ana e Shtetit duke u kujdesur për përkrahjen e dhanun nga një numër i konsideruaeshëm i organizatave të cilët promovojnë kulturë nga bashkësitë e ndryshme. Komiteti mbikqyrë se megjithate kultura e tyra është joadekuate dhe veçanërisht për kulturën e trashëguar Shqiptare e cila nuk është aq e brojtur. Numri i pozitive dhe monumenteve, për shembull, të cilat janë me rëndësi kulturore për minoritetet, janë të shëndruara në ndërtesa, të riemëruar ose, në disa raste, të shkatëruara. Komiteti Këshillëdhënës beson se organet kompetente duhet ti kushtojë veçanërisht vëmendje këtyre ankesave dhe duhet të marin masa të vaçanta për mbrojtjen e monumenteve të trashëguara historike të këtyre minoriteteve për të cilët bëhet fjalë.

45. Komiteti Këshillëdhënës është i brengosur nga deklaratat se identiteti dhe kultura e popullit Vllah është në *de facto* reziqet e asimilimit. Komiteti Këshillëdhënës don që ta tërheqë vëmendjen e organeve kompetente për rëndësinë e Rekomkandimeve Kuvendore Parlamentare 1333(97) nga kultura jo - Rome dhe kulturën për gjuhë për bashkësinë

Vllahe dhe dëshiron që ky Rekomandim tu jetë e pranuar kësaj bashkësie, edhe pse disa iniciative pozitive vetëm se janë ndërmarur, ose zhvilluar, që ta ndihmojë kulturën Vllahe, ata mbesin të kufizuar. Komiteti Këshillëdhënës i nxit organet kompetente ta japin përkrahjen e tyre në sfera të ndryshme të përmendura në Rekomandimet (arsimi në gjuhën amtare, mjete të komunikimit dhe shërbime religjioz dhe përkrahje për asociatat kulturore) e cila është shumë e rëndësishme për tu mbrojtur identiteti i popullatës Vllahe.

46. Nga pikëpamja institucionale, Komiteti Këshillëdhënës e mirëpret krijimin e tashëm në Ministrinë për Kulturë nga drejtoria përgjegjëse për afirmimin dhe zhvillimin e kulturave të të gjitha bashkësive. Kjo drejtori, e cila është në proces të formimit do ti kryejë vetëm aftësitë konsultive dhe nuk kanë buxhetin e tyre personal. Edhe për skej të të gjitha mungesave, Komiteti Këshillëdhënës e ka parasysht se drejtoria e re do të jetë i dobishëm për takimet me minoritetet dhe Ministrinë e Kulturës, duke e përmirësuar rrjedhjen e informatave për mundësinë e përmbajtjes së kulturës dhe punëve tjera të dala nga ana e minoriteteve. Komiteti Këshillëdhënës sipas asaj i nxit organet kompetente ti mundësojnë drejtorisë të gjitha burimet për këtë funksionim dhe ta përforcojnë mundësinë e tyre. Gjithashtu shumë me rëndësi është që Komiteti Këshillëdhënës të sigurojë sr të gjitha minoritetet duke i përfshirë edhe ata në numër më të vogël, të kenë mundësi të jenë pjesëmarës në këtë vepër dhe të jenë të konsultuar për çfarëdo ndodhie gjatë shpërndarjes së bursave.

47. Komiteti Këshillëdhënës është i vetëdijëshëm se gjatë reformave të lidhura me decentralizimin, të organeve lokale kompetente u është dhënë kompetencë në sferat e kulturës dhe mbrojtjes së kulturës të trashëguar nën kushtet e vitit 2002 Ligji për Vetadministrimit lokale. Në procesin e aprovimit të këtijë zhvillimi Komiteti Këshillëdhënës e ka parasyshtë se me rëndësi është që këto forca të reja lokale do të jenë të shoqëruar me zgjedhjet adekuate financiare (shiqo Nenin 15) dhe se organet decentralizuese kompetente do ta përpunojnë detyrën e tyre në këtë drejtim.

Neni 6

48. Komiteti Këshillëdhënës vëreton se me përkrahjen e tolerimit dhe dialogut intelektual është punë e ndërlikuar nga efektet e caktuara të konflikteve të 2001 e cila kishte relacione ndëretnike. Komiteti Këshillëdhënës vëren se në efekt të respektit besimit të krijuar ndërmjet grupeve të ndryshme etnike është një ndër qëllimet kryesore tëprogramit shtetërorë(shiqo edhe riparimet kryesore më sipër) dhe se kjo përparsi është e reflekuar në ekspozimet oficiale të dhanuna nga Qeveria. Komiteti Këshillëdhënës e mer parasyshtë angazhimin jo të plotë për tolerim nga të dyja anët e organeve kompetente nacionale dhe lokale , e rëndësishme: prandaj, i nxit organet kompetente të vazhdojnë me mundin e tyre, dhe ta tregojnë kushtueshmërinë e tyre të pandërpreë për punën e tyre, ta arrijnë dialogun e papërkulshëm ndërmjet sferave të ndryshme nga minoritetrt në shtet. Komiteti gjithashtu e ka parasyshtë, si edhe në organet kompetente qeveritare, të gjithë ligjëdhënësit dhe personat e afirmuar publik duhet që ta luajnë rolin e tyre në zhvillimin e relacionit interetniktë lirë nga tensionet dhe deformimet.

49. Komiteti Këshillëdhënës vëren se ndërmjet principeve primare nga Marëveshja e Ohrit është numëruar “nevoja për tu mbrojtur karakteri multi-etnik i bashkësisë maqedone”. Komiteti Këshillëdhënës vëren, ndër tjerash, se pragu numerig prej 20% të popullatës e prezentuar në pjesën vepruese të Kontratës (Aneks A dhe B) për përmbajtjen e nivelit ritur të mbrojtjes shkaktonë mendim të gjërë ndërmjet më shumë personave të cilët i takojnë të minoriteteve më të vogla në numër (më saktësisht, Turqit, Serbët, Romët, Vllahët dhe Boshnjakët) për përmbajtjen e vijës anësore nga procesi i zhvillimit në bashkësitë. Komiteti Këshillëdhënës shpreson se, drejt asaj, se organet kompetente do të vijjnë në përfundim për qetësimin e atij qëndrimi dhe do të ndërmarin masat e nevojshme për sigurimin minoriteteve më të vogla në numër të jenë të numëruar në dialo0gun nënkulturorë.

50. Komiteti Këshillëdhënës e mer parasyshtë se niveli shumë i ulët i interakcionit social në jetën e përditshme ndërmjet bashkësive të ndryshme etnike dhe veçanërisht ndërmjet Maqedonëve dhe Shqiptarëve mbetet zgjedhej e thellë e pasigurtë : paraqitet, gjithashtu, se përgjithësisht, se bashkësitë e ndryshme jatojnë njëri pranë tjetrit pa komunikimin e nevojshëm ndërmjet tyre. Komiteti Këshillëdhënës vëren se ajo sjell deri te bashkësitë që të mbetet e mbyllur lidhja e cila është më saktë e përfshirë në sektorin e arsimit (shiqo Nenin 12 dhe 14).

51. Komiteti Këshillëdhënës është thellë i brengosur nga reagimin radikal e shfaqur nga të rrinjë e shumë Maqedonas dhe Shqiptarë të cilë sjellin arsim integruar në planin dhe masat. Një numër i madh i incidenteve është i ndërlidhur me paraqitjen e klasave plotësuese të shkollave shqipe dhe maqedone ose funksionimi i shkollave me popullatë etnike të përzier u ngrit në konflikt të hapur, duke e zhvilluar popullatën e re ndërmjet vijës etnike. Kjo paraqitje e jotolerimit dhe hudhja e arsimit të përzier ishin të dënua nga organet kompetente. Megjithatë, ajo është shumë e rëndësishme në rastin e Komiteti Këshillëdhënës se organet kompetente e kanë parasyshtë se çka mundet të bëhet në nivelin lokal dhe nacional, në periudhë të shkurtë dhe të gjatë ta largojnë këtë problem dhe të gjejnë mirkuptim të përbashkët. Komiteti Këshillëdhënës e mera parasyshtë rëndësinë e kuptimit në këto sfera të jenë të shoqëruar me orvajtjet dhe qartësimin e qëllimeve se si do të arihen ato qëllime. Komiteti Këshillëdhënës është i sigurtë se me inkurajimin e debateve, një qasje e tillë do të ndihmojë në tejkalimin e problemeve, e cila edhe mëtej është prezente ndërmjet bashkësive, që cili të dëshirojë të paraqitet për nevojat e veçanta në bashkësinë e veçantë në sektorin e arsimit nënkupton përkrahje e të drejtave dhe burime të cilën e shfrytëzojnë shumica e popullatës.

52. Si që është e përmendur në Nenin 4 mbi Komiteti Këshillëdhënës e kupton se Romët edhe më tej janë të diskriminuar në sferat e shumta (amvisërinë, arsimin, punësimin, arrijtje deri te ndihmat sociale) dhe janë viktima të paragjyqimeve, duke i numëruara edhe mediumet gjithashtu (shiqo Nenin 9). Komiteti Këshillëdhënës vëren se edhe personat të cilët i takojnë bashkësisë Egjipqiane që përballohen me problemet e njejta. Meret parasyshtë se organet kompetente duhet të marin të gjitha masat e mundura, duke i numëruar edhe strategjinë nacionale për Romët janë të rëndësishme tu larguar diskriminimi dhe paragjykimet nga kjo pikëpamje.

53. Komiteti Këshillëdhënës është thellë i brengosur në lidhje me raportin për dhunën dhe keqpërdorimin e shkaktuar që i takojnë minoriteteve (veçanërisht personat që i takojnë popullatës Shqiptare dhe Rome) nga agjencionet ligjdhënëse. Brengosëse është të mësohet se në raste të shumta, akcionet e nevojshme legale nuk ishin të ndërmara. Shkaqet për këtë ishin mungesat shumta të punësimit të popullatës dhe sistemi i drejtë nga ana e viktimave. Komiteti Këshillëdhënës nxit se organet kompetente duhet të udhëheqin llogari detale në kundërshtim e dëshirave të vrazhdësisë policore, mënyra se si përcjelllet gjurmohet dhe akuzimi me e potencojnë dhe akuzimi për paragjykimet e disa minoriteteve në forcat policore dhe shërbimit të kryer. Komiteti Këshillëdhënës edhe më tej i nxit organet kompetente ti ndërmarin masat e nevojshme që ti pëmirësojnë humbjet, veçanërisht të veprojnë në rekomandimet specifike të dhanuna nga ana e Komitetit Evropian, për largimin e maltretimeve dhe jo humaniteti ose tretmani i degraduari ose akuzimi me siguri që cila do nga akuzat për maltretimin e të sëmurve është i regjistruar nga ana e gjyqtarit, i cili do të duhet menjëherë të thëret ekipë gjygjësore medicinale që ti ndërmarë masat e nevojshme që të sigurohen se akuzat me të drejtë të kërkuara .

54. Në këta rrethana , Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu vëren se masat e vlefshme për tu regrutuar dhe vishen personat që i takojnë minoriteteve e cila momentalisht është e njohur me përkrahjen e OBSE-s për tu informuar njësia policore multi-etnike. Deri sa Komiteti Këshillëdhënës i nxit organet kompetente të vazhdojnë me përkrahjen e tyre, gjithashtu i nxit organet kompetente të sigurojnë se të gjitha minoritetet janë të numëruar në këto ushtrime, gjithashtu egzistuese edhe në të drejtat e njeriut, ndërgjegje për kulturën, dallime etnike dhe religjioze gjithashtu formojnë pjesë të përmbajtjes të ushimit profesional të regrutëve të rinjë dhe gjithashtu të oficerëve policorë (shiqo Neni 15).

55. Për sa i kushton medimeve, Komiteti Këshillëdhënës vëren se edhe përskej disa iniciativave tjera si që është vendosja e Konzulatatit me respekt nga ana asociatave gazetarë, të sigurohen se gazetarët e parashohin kodin e zbatimit, fodografi e minoriteteve e përcjellur në sfera të ndryshme, në medime mbetet e fshehur me paragjykimet dhe që minoritetet të fitojnë një fshehje të vogël , kështu që ajo sjellë deri te tensionet etnike. Kujdesi nga Komiteti Këshillëdhënës është se në disa raste prejardhje etnike e personit i cili e bëri veprën penale është me parëndësi e teguar kur personat të cilët janë në kërkim i takojnë bashkësisë Rome. Në incidentet e përmendura në paragrafin 51 dhe duke e pasur parasyshë që rolet e veçanta të cilat i kanë medimet në promovimin e tolerimit kulturor, Komiteti Këshillëdhënës e ka parasyshë se duhet të meren masat vijuese që të përmirësohen mediat drejtuese dhe profesionelizuese. Komiteti Këshillëdhënës më tutje vëren se barazia retorike që e urenë uren fjalimin është rallë e akuzuar Nenin 319 në kodin Kriminalistik përdesisa i vetëdijshëm për nevojat për respektiminë lirisë së shprehjes dhe liria redaktore e medimeve. Komiteti Këshillëdhënës përmbyll se me rëndësi është që organet kompetente e sigurojnë provizionin e qëllimit për luftën kundër urejtjes të fjalimit i cili në përgjithësi është i implementuar në përmbajtjen me Komitetin e Rekomandimit të Ministrisë nr.(97)20 të “Urejtjes së fjalimit”.

Raporti për Qeverinë nga “Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë” gjatë vizitës në “Ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë” përgaditu nga Komiteti Evropian për Parandalimet e Torturave dhe johumanitetit, ose keqtrajtimin (15-19 Korrik 2002) e publikuar më 16 Janar 2003.

56. Komiteti Këshillëdhënës e kupton, gjeneralisht e thanun, se në shtet mbisundon tolerimi religjioz. Në atë pikëpamje, megjithatë, raporti për tensionin ndërmjet Kishës ortodokse Maqedone dhe Serbe , Komiteti Këshillëdhënës i nxit organet kompetente që ta zbatojnë me kujdesë për tu siguruar respekt i përgjithëshëm për lirinë religjioze veçanërisht në bashkësitë religjioze të ndërlidhur me minoritetet. Komiteti Këshillëdhënës e kuptoi se ligji për Kishat dhe bashkësitë religjioze përgaditet dhe shpreson se ky proces do të sjellë deri të përmirësimi i këtij ligji, i cili do të duheshite ti numërojë prezentuesit e bashkësive të ndryshme religjioze dhe do të ndihmojë të përforcohet dialogu inter-religjioz.

57. Komiteti Këshillëdhënës vëren se “Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë”, ka marur një numër të madh nga Romët, Ashkalit dhe Egjyptianët të cilët kanë hukur prej Kosove në valë të suksesëshme që nga viti 1999. Shumica e këtyre individëve jetojnë me familje, ose në disa raste të tjera disa prej tyre jetonin nëpër kampet afër Shkupit. Kështu që popullatën lokale Rome e lanë anash kështu që ata jetonin në kushte të rezikshme. Për shkak të stautit të tyre të pasigurtë, ata nuk kanë qasje adekuate në të drejtat e shumtat fundamentale socilae prandaj ata e gjejnë vetvetev të ngushtuar në bashkësitë . Në këta rrethana Komiteti Këshillëdhënës e pranon aprovimin e ligjit për azil, në Gusht të vitit 2003, i cili tani e pajisë ligjdhënien legale për rregullimin e statutit legal nga personat jo-nacionalë të pranishëm në “Ish Republika Jugosllave të Maqedonisë”. Komiteti Këshillëdhënës shpreson se me implementimin e këtij ligji do tu mundësojë personave që i takojnë kësaj grupe, ta gëzojnë satutin i cili u mundëson barazi para ligjit, mbrojtje të barabartë nga ana e ligjit sipas Nenin 4 nga Marëveshja Kornizë.

Neni 7

58. Të bazuar në informatën tani më veç e larguar, Komiteti Këshillëdhënës konsideron se implementimi i këtij ligji në çfarëdo pikëpamje nuk jep asnjë çfar përmirësimi të veçantë.

Neni 8

59. Komiteti Këshillëdhënës vëren se Neni 9 nga Kushtetuta garanton liri religjioze dhe e gjenë barazinë ndërmjet religjioneve.

60. Komiteti Këshillëdhënës vëren se ka një far konfuzioni si në kërkesat strategjike për regjistrimin e vendimit të dërguar konstitual në vitin 1999 të tërheqë ndonjë provizion nga viti 1997, ligji për bashkësitë dhe grupet Religjioze si rezultat i egzistimit të një far pasigurie në procesin e regjistrimit qeveritarë. Komiteti Këshillëdhënës i nxit organet kompetente ta sqarojnë procesin në atë mënyrë që ta bëjnë më të lehtë në praktikë regjistrimin e të gjitha bashkësve dhe grupeve Religjioze.

Neni 9

61. Komiteti Këshillëdhënës vëren se ligjëdhënia shtëpiake e garantonë lirinë e shprehjes për personat që i takojnë minoriteteve dhe u mundëson ti formojnë mediumet e tyre.

62. Në lidhje me sektorin publik për emitim, Komiteti Këshillëdhënës vëren me leje sipas Nenint 45 paragrafi 2 nga ligji për emitim, ndërmarja për emitim publik është kompetente që të emitoj programe në gjuhën e nacionaliteteve. Komiteti Këshillëdhënës edhe më tutje vëren se ligji nuk jep asnjëlloj garance për zgjatje minimale në këto programe. Komiteti e sjellë

63. Komiteti Këshillëdhënës vëren se në përputhshmëri me emitimin privat konzuli për emitim u jep licencë televizioneve private të cilët emitojnë në gjuhët e nacionaliteteve të cilët janë poashtu të obliguar të emitojnë edhe në gjuhën maqedone sipas Ninit 45 paragrafi 4 nga ligji për emitim. Komiteti Këshillëdhënës deklaron se këta kërkesa për emitim patjetër duhet të emitohen në gjuhën maqedone në kontinuitet 20% përndryshe në gjuhën e nacionaliteteve është rëndë të merret licencë. Komiteti këshillëdhënës është i vetëdijshëm se amandamenti i ligjit për emitim është marë parasysh dhe shpreson se ky revizion u mundëson mbrojtje dhe u mundëson nacionaliteteve qasje të lehtë në mediumet. Komiteti Këshillëdhënës deklaron veçanërisht faktin se asnjë licencë nuk është e shpërndarë në nivele nacionale të emitimit privat në gjuhën shqipe i cili është burim për pakënaqësinë dhe presin zgjidhje për tu plotësuar kërkesat e këtij nacionaliteti .

64. Në lidhje me mediumet e shkruara, Komiteti Këshillëdhënës vëren se grantet jepen në nivel vjetor për gazetat dhe revistat në gjuhën e minoriteteve, duke e përfshirë edhe gazetën Flaka në gjuhën shqipe dhe gazetën Birlik në gjuhën turke. Komiteti këshillëdhënës, megjithatë vëren se kishte ankesa të caktara në lidhje me ferdarjen të fondeve dhe mendon se qeveritë duhet të mbajnë më shumë llogari për një përkrahje më të balansuar në atë kahje, duke i marrë parasysh edhe nevojat e bashkësive të minoriteteve. Komiteti Këshillëdhënës vëren nga informatat e fituara prej Qeverisë se procesi vijues i privatizimit të shtëpijave botuese më të mëdha do të kenë ndikimin vendosës mbi botimin e gjuhëve të bashkësive. Edhe pse, privatizimi vijues e prek shtypin e përgjithshëm në vend, Komiteti Këshillëdhënës mendon se mediumet e shkruara të bashkësive, dhe veçanërisht për bashkësitë shumë më të vogla të cilët janë veçanërisht lënduese duke e marrë parasysh tregun e kufizuar në të cilin ata veprojnë duhet të kenë vërejtje të veçantë në lidhje me gjetjen e mënyrave me të cilën ky evolucion nuk do të ndikojë në mënyrë disproporcionale në mediumet e shkruajtura të minoriteteve.

65. Si që veç ishte e përmendur në Nenin 6 këshillëdhënësi mendon se duhet të jepet përkrahje më e madhe për trajnimin e gazetarëve në kahje të informimit për minoritetet me qëllim që të sigurohet kapje më e gjërë dhe më kufizime të temave të cilët janë për bashkësitë e minoriteteve. Komiteti Këshillëdhënës vëren se minoritetet nuk janë mjaft të inkuadruar në sektorin publik të mediumit. Prej anëtarëve të bashkësisë Shqiptare ishte bërë e ditur se personaliteti i redaksionit shqiptarë të televizionit nacional nuk e kanë teknikën dhe resurset njerëzore të duhura për kryerjen adekuate të detyrave të tyre. Për atë Komiteti Këshillëdhënës mendon se duhet të bëhet përpjekje plotësuese për punësimin

e gazetarëve të bashkëshive të minoriteteve dhe integrimin e tyre komplet në kompanitë të televizionit.

Neni 10

66. Komiteti Këshilldhëbnës vëren se nën nenin 7 të Kushtetutës gjuhë oficiale në vend është gjuha maqedone. Njëkohësisht, Komiteti Këshilldhënës vëren se kjo normë, në pajtim me Aneksin A nga Marëveshja e Ohrit, mundëson shfrytëzimin e gjuhëve të ndryshme nga gjuha maqedone.

67. Neni 7 nga Kushtetuta bën dallime nërmjet shfrytëzimit të gjuhëve të cilat janë të ndryshme nga gjuha maqedone në nivel nacional dhe lokal. Në nivelin nacional gjuhë të ndryshme nga gjuha maqedone është gjuhë oficiale nëse flitet prej më së paku 20% e popullatës në vend nën këto kushte: kjo gjuhë mund të përdoret në organet e Republikës në pajtim me Ligjin, ajo mund të përdoret paralelisht me gjuhën maqedone në komunikim me prezentuesit lokal në qendën Qeveritare, vetëm nëse e flasin më së paku 20% e popullatës nga banorët e rajonit të dhënë. Deri sa përsëri, në nivel lokal Komiteti Këshilldhënës vëren se atje ku gjuhën e flasin më së paku 20% e banorëve të rajonit, ajo gjuhë duhet të përdoret si gjuhë oficiale paralel me gjuhën maqedone.

68. Komiteti Këshilldhënës e përshëndet faktin që kjo normë Kushtetutse nëpër masë të madhe i reflekton principet prej Neni 10 paragrafi 2 të Marrëveshjes Kornizë..Komiteti Këshilldhënës përderi sa më së shumti në nivel lokal, vëren prej informative të siguruara nga Qeveria, se gjuha shqipe, turke, rome dhe serbe janë të pranuar si gjuhë oficiale në komuna të caktuar. Komiteti Këshilldhënës e kupton se plan ligji për përdorimin e gjuhëve dhe alfabetëve është i përgaditur dhe Komiteti Këshilldhënës shpreson se ky ligj do të mundësojë implementimin e plotësisht të garancionit kushtetues të përmendur më parë.

69. Komiteti Këshilldhënës e vlerëson faktin se qeveritë lokale kanë mundësi të vendosin për përdorimin e gjuhëve që fliten nga më pak se 20% e popullsisë (shiqo Neni 7 nga Kushtetuta dhe Nenin 90(2) nga Ligji vetadministratës lokale prej 24 Januar të vitit 2002). Prandaj, Komiteti Këshilldhënës i këshillon qeveritë lokale në bazë të mundësive të tyre, të sigurojnë implementimin e këtyre dispozitave në mënyrë pragmatike, duke mbajtur llogari, në pajtim me Nenin 10 paragraf 2, për nevojat dhe kushtet lokale.

70. Komiteti Këshilldhënës gjithashtu vëren se dispozitat për dokumentet personale mundëson shfrytëzimin e gjuhëve që është në pajtim me kërkesat për statutin për gjuhë

Në shtesë në Maqedoni, Gjuha Shqipe është gjuhë oficiale në 34 komuna, gjuha Turke në 5 komuna, ndërsa gjuha Serbe dhe Rome në çdo njërin komunë (rjedh: Ministria e Vetë-Qeverisjes Lokale).

Shiqo ligjin për dokumen identifikues (në secilën kartë identifikuese të personave që flasin në gjuhën oficiale ndryshme nga Maqedonishtja gjithashtu të jenë stampuar dhe kompletë në atë gjuhë dhe atë alfabet i përdorur nga individët në pyetësin, në mbledhjen nga Maqedonët) dhe ligji, si në amendamentin, në regjistrin e datëlindjeve, të vdekurve dhe të martuarëve në të cilat qytete dhe komuna më pak se 20% e popullatës e flasin gjuhën të ndryshme nga gjuha maqedone, format për këtë regjistër duhe t të jenë gjithashtu të stampuara dhe të kompletuara në atë gjuhë (oficiale).

oficiale. Komiteti Këshillëdhënës ishte i informuar se në praktikë, implementimi i dispozitave të reja janë lëndë me vonesa të gjata, veçanërisht kur bëhet fjalë për dokumentet personale. Edhe pse janë të qarta vështirësitë e mundëshme praktike të cilat do të rrjedhin nga sigurimi i dokumenteve dygjuhësore. Komiteti Këshillëdhënës llogarite se me rëndësi të madhe është që qeveritarët ti implementojnë garancionet e shkruara në bazë të ligjit .

71. Komiteti Këshillëdhënës vëren se sipas Ligjit penaln mundësohet shfrytëzimi i përkthyesve në seanca gjyqësore penale. Komiteti Këshillëdhënës vëren, gjithashtu, se një mundësi e atillë sigurohet edhe në gjykimet qytetare. Komiteti Këshillëdhënës vëren, megjithatë, se në praktikë ka vështirësi në lidhje me përdorimin e gjuhëve të tjera (veçanërisht gjuhën shqipe dhe turke) në proceset gjyqësore si rezultat i deficitit të përkthyesve të kualifikuar. Komiteti Këshillëdhënës i këshillon qeveritë të ndërmarin masa të caktuara në kahje të tejkalimit të këtyre mungesave, veçanërisht me trajnimin e përkthyesve të kualifikuar që të sigurohet e drejta e garantuar në seancat gjyqësore penale për persona të cilët u takojnë bashkësive.

Neni 11

72. Si që ishte e vërejtur në Nenin 10, legjisklacioni i “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë” i siguron të drejtat për dhënien e dokumenteve personale dygjuhësore. Kujdesi e Komiteti Këshillëdhënës ishte e tërhequr nga fakti që transkripcioni i emrave të pjesëtarëve të bashkësisë turke në alfabetin e gjuhës maqedonase oficiale shtetore, sjellë deri te lakimi fonetik i caktuar dhe veçanërisht që emrat të cilat në të kaluar kanë me force të ndryshuar edhe më tej përdoren sit ë till. Komiteti Këshillëdhënës llogarit se është me rëndësi të veçantë, në administratën publike, të ndërmeren masa të caktuara që të mundësohet trnskripcioni fonetik i gjuhëve oficiale të emrave të personave që i takojnë pakicës kombëtare dhe të gjitha emrat që në të kaluarën kanë qenë të ndryshuar të kthehen në formën origjinale përederisa për ate ka kërkesë. Më tutje, qeveritarët duhet të mundësojnë procedura për kthyerjen e emrave, të funksionojë në praktikë dhe të mundësojë informimin e personave që i takojnë pakicë kombëtre për ekzistimin e asaj procedure.

73. Përdorimi i gjuhëve të ndryshme nga gjuha maqedone në mardhënie me emrat lokal dhe informata të tjera të toponimeve nuk është e rregulluar me Ligj të veçantë por është lëndë në rregullat e përgjithëshme për përdorimin e gjuhëve, si që ishte e rregulluar me Marëveshjen e Ohrit (shiqo Nenin 10). Mbishkrimet mund të jenë në gjuhët e minoriteteve përderi sa kanë statut për gjuhë oficiale, përkatësisht, përderisa e flasin më së paku 20% e popullatës në rajon. Komiteti Këshillëdhënës vëren se kjo rregull deri tani nuk ka qenë gjërësisht e pranuar në praktikë. Komiteti Këshillëdhënës i fton qeveritarë ta shqyrtojnë këtë pyetje dhe ti ndërmarë hapat e duhura për nxitjen e përdorimit të gjuhëve tjera përveç maqedonishtes për shënimin e emrave lokal përderi sa ka kërkesë të caktuar për mbishkrime të atilla por edhe nëse ka kushte për ate. Komiteti Këshillëdhënës vëren se qeveritarët lokal kanë autorizime në atë drejtim dhe Komiteti Këshillëdhënës e thëret Qeverinë qëndrore të sigurohet se Qeverit lokal i kuptuan kërkesat e Nenit 11 paragrafi 3 nga Marëveshja Kornizë.

Neni 12

74. Komiteti Këshillëdhënës vetëm se e kishte të shprehur keqardhjen e thellë në lidhje me sjelljen jotolerante ndërmjet paraleleve maqedone dhe shqiptare në lidhje me sjelljen e orëve shtuese në shqip dhe funksionimi i shkollave të përziara etnike (shiqo Nenin 6 më lartë). Në këtë kontekst Komiteti Këshillëdhënës llogarit se principet prej Nenit 12 paragrafi 2 qëllimi i së cilës është lehtësimi i mardhënieve ndërmjet nxënësve dhe arsimtarëve prej nacionaliteteve të ndryshme duhet tu jepet rëndësi e madhe dizajnit të masave në sferën e arsimit. Këta masa duhet të kenë për qëllim drejt promovimit të diturisë, të kulturës, histories, gjuhës dhe religjionit të grupeve të ndryshme me çka do të jepet kontakt në dialogun interkulturor. Në lidhje me informatat të cilat Komiteti Këshillëdhënës i pranoi dhe sipas së cilës do të ketë jaz më të madhë gjuhësorë ndërmjet gjuhëve të ndryshme, Komiteti Këshillëdhënës llogarit se kujdes të vaçant duhet ti kushtohet nxitjes në mësimin e gjuhëve të cilat fliten në rajon.

75. Edhe pse veç e përmendur në raportin Shtetëror për përforcimin e kapacitetit integruar në shkollat si prioritet në veprimin qeveritarë, Komiteti Këshillëdhënës vëre se, për shembull, se sektori i cili është përgjegjës për zhvillimin e arsimit pranë Ministrisë së arsimit nuk ka as kuadër as mjete të nevojshme për veprim efikas. Komiteti Këshillëdhënës i udhëzon Qeveritë që ta rishikojnë situatën dhe të krijojnë kushte të cilët do tu mundësojnë sektoreve të meren me problemet të cilët dalin nga kurikulumi shkollor dhe resurset mësimore (shiko nën Nenin 14 më poshtë).

76. Komiteti Këshillëdhënës vëren se njëra nga vështirësitë që hasen me implementimin e principeve nga Neni 12 paragrafi i 1-rë të Marëveshjes Kornizë është mungesa e librave në gjuhë të tjera përkaj gjuhës maqedone. Komiteti Këshillëdhënës mendon se duhet të ndërmeren masa të caktuara që të sigurohet material mësimor për bashkësitë e minoriteteve në çka mundet të shfrytëzohen edhe bashkëpunimet bilaterale me shtetet fqinje nëse është e duhur.

77. Vëmendja e Komiteti Këshillëdhënës në më shumë raste ishte e drejtuar drejt problemit me mungesë të kuadrit të kualifikuar mësimor i cili do të realizoj mësim në gjuhën e minoriteteve. Kjo mungesë posaçërisht është acute në rast të disa bashkësive të veçanta të minoriteteve si ajo romë dhe vllehe. Komiteti Këshillëdhënës mendon se qeveritë duhet t'i japin vëmendje më të madhe këtij problemi dhe të ndërmarrin jo vetëm që të sigurojnë trajnim adekuatë dhe të pranuar të kuadrit mësimor të cilët i ligjerojnë këto gjuhë por gjithashtu të kryejnë monitoring të ligjerimit në bashkëpunim të ngushtë me organizata që i prezantojnë këto bashkësi.

78. Në lidhje me arsimin e Romëve, më konkretisht, Komiteti Këshillëdhënës është i vetëdijshëm për iniciativatë e shumta në vitet e fundit, nga ana e sektorit joqeveritarë që të lehtësohet integrimi arsimor i fëmijëve romë. Në bazë të mendimit të Komiteti Këshillëdhënës, megjithatë, situata në lidhje me arsimimin e fëmijëve romë dhe vajzave romë, vëranërisht, është ende mbretëse. Statistika e dhënë në raportin shtetëror tregon një përqindje të vogël të shkollës në shkollë dhe një përqindje të madhe të lëshuarit të shkollës mbas arsimit fillor nga ana e fëmijëve romë. Në këtë kontekst Komiteti

Këshillëdhënës memdon se strategjia nacionale për Romët e cila në moment është duke u zhvilluar (shiko Nenin 4 më lart) ka një rol të rëndësishëm në prishjen e barierave me të cilët zakonisht ballafaqohen fëmijët Rom në sferën e arsimit. Komiteti Këshillëdhënës i këshillon Qeveritë që të sigurohen për çdo masë të ndërmarur se të gjitha anët janë të kyqur, veçanërisht, prindërit e fëmijëve Rom dhe të meren parasysh nevojat feminare, kultura e tyre dhe gjuha. Në pajtueshmëri me principet të mbledhura në Rekomandimin (2000)4 për arsimin e fëmijëve Rom në Evropë në Këshillin e Ministrave.

79. Më konkretisht Komiteti Këshillëdhënës e ngrit në pah nevojën që të ketë më shumë vëmendje në arsimin parashkollorë të fëmijëve Rom si strategji të integrit. Komiteti Këshillëdhënës vëren se Qeveritë planifikojnë të bëjnë ndryshime në Ligj për mbrojtjen e fëmijëve dhe Ligjit për arsim fillor.

80. Përskaaj bashkësisë rome, prej të dhënave të marura nga Raporti shtetëror Komiteti Këshillëdhënës vëren numër të konsiderueshëm të lëshimit të arsimit të pjesëtarëve të bashkësive shqiptare dhe turke dhe ajo veçanërisht është e potencuar në mes arsimin fillor dhe të mesëm. Komiteti Këshillëdhënës mendon se Qeveritë duhen me më kujdes t'i shikojnë shkaqet për gjendjen e tillë duke pasur parasysh komentet e Nenit 14 mëposhtë dhe të ndërmeren hapa të nevojshëm për zgjedhjen e problemit.

81. Në fushën e arsimit të lartë, Komiteti Këshillëdhënës vëren se kanë qenë të marura masa në anë të diskriminimit pozitiv, që të lehtësohet hyrja në arsimin e lartë e pjesëtarëve të bashkësive dhe veçanërisht sjellja e kftave qëllimi i të cilëve prej vitit 1996 ishte që të sigurohet përfaqësim të drejtë në arsimin e lartë në bazë të përqindjes së popullatës. Në praktikë, edhe pse ka përmirësim të caktuar në lidhje me qasjen e bashkësive në Univerzitetet në Shkup dhe Manastir, sistemi përsëri nuk i pruri rezultatet e pritura kur bëhet fjalë për Romët. Komiteti Këshillëdhënës mendon se Qeveritë duhet të fusin monitoring në system me qëllim që të mundësohet që të gjithë bashkësitë të kenë qasje të njejtë deri në arsimin e lartë.

82. Komiteti Këshillëdhënës vërejt se në Fakultetet në Shkup ka katedra të gjuhës shqipe dhe turke, por mendon se duhet të bëhen hapa të caktuar që të përhapet duke përfshirë edhe gjuhë të tjera me qëllim që tu përgjigjet kërkesave të cilat në moment nuk janë të realizuara, veçanërisht gjuhës vllehe.

83. Komiteti Këshillëdhënës është në vetëdije për tensioned dhe debatet e zjarta të cilët e përcjellnin procesin i cili shpiti deri te pranimi i Univerzitetit të Tetovës si Univerzitet shtetëror sipas ligjit të 21 Janar 2004 dhe për dyshimet në rrethe të caktuara se Univerziteti në gjuhën shqipe vetëm do të ndihmojë segregimin e mëtutjeshëm. Komiteti Këshillëdhënës shpreson se ky pranim do tu mundësojë pjesëtarëve të bashkësisë shqiptare të arrijnë arsim kualitativ të lartë, diçka që sipas disa shikimeve të caktuara do të ketë një efekt të kundërt në marrëdhëniet ndëretnike. Komiteti Këshillëdhënës i këshillon Qeveritë që ti ndërmarin të gjitha masat akreditive, duke shtuar aprovimin e kurikulimit dhe pranimin e diplomave të dhënura nga Univerziteti i Tetovës.

84. Nga ana tjetër Komiteti Këshillëdhënës e përshëndet faktin se Univerziteti privat i Evropës Juglindore mundëson arsim në shqip, maqedonisht dhe anglisht, e lehtëson bashkëpunimin e studentëve me prejardhje të ndryshme etnike.

Neni 13

85. Komiteti Këshillëdhënës vëren se nën Nenin 45 të Kushtetutës qytetarët kanë të drejtë të ndërtojnë shkolla private në të gjitha nivelet e edukimit përveç niveleve fillestare. Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu vëren se ndërtimi i institucioneve private të këtij lloji është lëndë e kushteve të shkruajtura nga Ligji.

86. Komiteti Këshillëdhënës gjen se, edhe pse nuk është kryesisht për minoritetet, ndalesa e ndërtimit të shkollave fillore private nuk është në pajtim me Nenin 13 të Marëveshjes Kornizë. Deri sa Komiteti Këshillëdhënës vëren se nën Neni 44 të Kushtetutës çdo njëri ka të drejtë për arsim në kushte të barabarta, ndalesa e ndërtimit të shkollave fillore private mundet pa marrë parasysh t'i vëndojnë njerëzit të cilët u takojnë minoriteteve në ngecje në lidhje me arsimin fillor të gjuhëve të minoriteteve (shiko gjithashtu komentet në suazat të Nenit 14 më poshtë). Komiteti Këshillëdhënës prandaj konsideron se situatë duhet të rishikohet në atë mënyrë që të lejohet arsim fillor privat.

Neni 14

87. Komiteti Këshillëdhënës e përshëndet faktin se e drejta e personave të cilët u takojnë minoriteteve të pranojnë udhëzime në gjuhën e tyre në shkollat fillore dhe të mesme është e future në Kushtetutë (Neni 48).

88. Komiteti Këshillëdhënës vëren, sidoqoftë, se në praktikë, ka disa lëshime serioze në bazë të udhëzimeve të gjuhëve të minoriteteve dhe udhëzime në gjuhët e minoriteteve.

89. Komiteti Këshillëdhënës vëren se në rrajonet rurale të banuara nga persona të cilët i takojnë minoritetit turk në numër të caktuar nuk ka mjaft klasa që japin udhëzime në turqisht, duke rezultuar që fëmijët duhet të udhëtojnë nëpër rrajone tjera nëse ata duan të mësojnë në gjuhën e tyre. Për shkak të kushteve të rënda ekonomike dhe mungesë e infrastrukturës, sido që të jetë, një udhëtim i tillë është rallë her i mundëshëm kështu që kontribon në problemin e lëshimit të arsimimit .

90. Komiteti Këshillëdhënës kanë njohuri se kërkesat janë të bëra nga personat të cilët i takojnë minoriteteve (veçanërisht shqiptarë dhe turq), tu mundësohen klasa plotësuese, duke përfshirë nivelin fillor por që këto nuk janë të aprovuara nga autoritetet. Komiteti Këshillëdhënës e konsideron atë të rëndësishme në kontekst të Nenit 14 paragrafit 2 që këtyre kërkesave të u jepet një considerate e drejtë. Komiteti Këshillëdhënës i shpejton autoritetet që të sigurojnë se solucione janë të gjetura me qëllim që të u dali përpara nevojave të minoriteteve dhe të zhvilloj një kriterium specifik për krijimin e klasave për të dhënë mësim në gjuhën e minoriteteve.

91. Komiteti Këshillëdhënës Komiteti Këshillëdhënës konsideron se implementimi i Nenit 14 të Marëveshjes Kornizë është ngusht i lidhur me implementimin e Nenit 12 paragrafi 2 : ajo duke u bazuar konsideron se vërejtjet të cilat janë të bëra më lartë në suaza të këtyre dispozitave, në lidhje me nevojën që të trajnëhen mësues kompetent dhe të sigurohen materiale adekuate mësimore, mundësojnë ushtrime efektive e të drejtës së personave të cilët u takojnë minoriteteve që të mësojnë në gjuhën e tyre amtare.

92. Komiteti Këshillëdhënës vëren se garancat e vendosura në Nenin 48 të Kushtetutës nuk vërehet se përdoren në praktikë për persona të cilët u takojnë minoriteteve Vllahe, Rome dhe Serbe. Me të vërtetë, Komiteti Këshillëdhënës ka pranuar informata në bazë të të cilave vetëm disa klasë fakultative në gjuhën Rome janë duke funksionuar, kërkesat për të hapur klasa plotësuese në gjuhën Vllehe nuk janë të lejuara dhe ka pasur zvogëlim në numrin e klasave në gjuhën Serbe me pasoja të cilat fëmijët prej klasës së I-rë deri te e IV-t janë të grupuara sëbshku në një klasë të vetme. Komiteti Këshillëdhënës i shtyn autoritetet që ti shikojnë nevojat e këtyre komunave me kujdesë dhe të u japin mbështetje të caktuar për mësimdhënie në gjuhën e minoriteteve të tyre. Në rastin e personave të cilët u takojnë minoritetit Rom, Komiteti Këshillëdhënës shpreson se strategjia nacionale e cila është duke u përgaditur momentalisht mund të japi disa përgjigje duke dhënë një kurikulum të përshtatshëm, i ligjëruar nga një personal i kualifikuar.

Neni 15

93. Komiteti Këshillëdhënës e përshëndet faktin se Kushtetuta e “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë”, si që është e përcjellur në Marëveshjen e Ohrit, përmban një numër të dispozitave të cilat i parashtrajnë fondacionet legale për pjesëmarrjen e ritur e personave të cilat u takojnë minoriteteve në jetën publike.

94. Në veçanti, Komiteti Këshillëdhënës e përshëndet ekzistimin e një numri të dispozitave kushtetuese, të cilat ndihmojnë ti reflektojnë interesave të cilat u takojnë minoriteteve në procesin legjislativ. Komiteti Këshillëdhënës vëren, për shembull, se Kushtetuta ka prezentuar një sistem të dyfishtë të shumicës për përvetësimin e Ligjeve të cilat ndikojnë në minoritete (kulturë, përdorimi i gjuhës, arsimit, dokumentimi personal dhe përdorimi i simboleve). Nën këtë marëveshje Ligje të atilla duhet të sigurojnë jo vetëm shumicën e votave por gjithashtu shumicën e votave të përfaqësuesve të cilët deklarojnë se i takojnë bashkësisë e cila nuk është shumicë në popullatë. Kjo procedurë speciale gjithashtu aplikohet kur emërohet Avokati i popullit 3 nga 9 gjykatësit në gjyqjin kushtetues dhe 3 anëtarë të këshillit gjykatës. Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu vëren vendosjen e një komiteti special parlamentar, Komiteti për relacione në mes bashkësisë , në të cilin pjesëmarrja e minoriteteve është e garantuar.

95. Duke e vlerësuar vlerën e dispozitave më parë të përmendura, Komiteti Këshillëdhënës vëren tendencën që politika të jetë e polarizuar në mes partive të cilat përfaqësojnë kryesisht Shqiptarët dhe Maqedonët respektivisht dhe ka një rezik në këta rrethana që minoritetet më të vogla mund të jenë të larguara prej debatit. Komiteti Këshillëdhënës e konsideron i rëndësishme debatet në lidhje me mbrojtjen e minoriteteve

dhe çdo vendim i marur në këtë kontekst nuk duhet të monopolizohet nga partitë politike efektivisht duke i larguar grupet më të vogla të minoriteteve.

96. Komiteti Këshillëdhënës e vlerëson çmimin e formave të ndryshme e dialogut direct që mund të vëndohet në mes Qeverisë dhe organizatave përfaqësuese të çdo minoriteti, duke përfshirë edhe ata me numër më të vogël. Komiteti Këshillëdhënës vëren se në këto suaza duke folur në mënyrë gjenerale, një dialog i tillë mbetet i kufizuar. Komiteti Këshillëdhënës e njon vullnetin e autoriteteve të diskutohet për problemet të cilat i përballin minoritetet por ai gjithashtu e vëren edhe mungesën e informimit dhe konsultimit të drejtë që është i identifikuar si një problem vijues nga minoritetet e ndryshme. Komiteti Këshillëdhënës prej këtu beson se autoritetet duhet të provojnë ta përmirësojnë Kornizën legale dhe institucionale duke vendosur një këshillë për minoritetet, për shembull, me qëllim që të vendosi dialog me oraganizatat që përfaqësojnë minoritete të ndryshme në problelet të cilat ndikojnë në to.

97. Komiteti Këshillëdhënës vëren se masa speciale momentalisht janë duke u ndërmarë që të promovohet pjesëmarrja e personave të cilët u takojnë minoriteteve në administratën publike. Komiteti Këshillëdhënës vëren se këto masa speciale rrotullohen rreth konceptit të prezentimit të barabartë si që ishte e paraparë në Marëveshjen e Ohrit dhe e përshëndet faktin se ky princip është i interpretuar në mënyrë fleksibile, duke lejuar zmadhim gradual në pjesëmarrje nga persona të cilët u takojnë minoriteteve. Në këtë kontekst, Komiteti Këshillëdhënës vëren se si shtesë e ndryshimeve legjislative të dhënuna në këtë reformë një skem për rekrutim të personave të cilët u takojnë minoriteteve të që punojnë në shërbimin civil është e lansuar, me ndihmën e Unionit Evropian. Komiteti Këshillëdhënës është e vetëdijëshme për rëndësitë e involvuara në përfundimin e kësaj reforme në një kohë kur administrate publike është duke u modernizuar dhe sheh se autoritetet janë të përballuara me dy objekte garuese: në mjerrën anë të zvogëlohen madhësitë e shërbimit civil dhe në anën tjetër të promovojnë shansa të punësim në sektorin publik për persona të cilët u takojnë minoriteteve në veçanti Shqiptarë, Gjithashtu e ka të qartë se ky proces mund të prodhoj tension.

98. Në atë kontekst, Komiteti Këshillëdhënës e përshëndet progresin e bërë deri më tani, në marrdhënie me implementimin e principeve në sektorin e Ministris së punëve të mbrendëshme, që i nxit e Qeverit të vazhdojnë me përpjekjet me qëllim të përfaqësimit të barabartë që të kyqen edhe bashkësitë me numër më të vogël. Komiteti Këshillëdhënës mendon se këto principe duhet të aplikohen në të gjitha sektoret e Administratës publike (si edhe në sektorin e mbrojtjes). Komiteti Këshillëdhënës mendon se është me rëndësi rregullisht të bëhet monitoring i përparimit dhe në këtë kontekst, dallohet roli i agjensisë për zyrtarë shtetërorë, të cilës duhet ti jepet më shumë autorizim në atë kahje.

99. Komiteti Këshillëdhënës llogarit se përfaqësimi i vogël i minoriteteve në gjykatë është veçanërisht brengosës . Komiteti Këshillëdhënës llogarit se edhe përkaj normave kushtetuese të lartëpërmendura të cilat ndërliohen me Gjygin Kushtetues dhe Këshillin Gjygjësor me rëndësi është që qeverit ti ndërmarin të gjitha masat e mundëshme që të përmirësohet kjo dhe posaçërisht në rastin e minoritetit romë, dhe mungesa e tyre në nivele të ndryshme gjyqësore. Duhet me kujdes të ndërmerren masa të caktuara, të

sigurohet transparence në këtë process dhe të mos politizohet. Komiteti Këshillëdhënës llogarit se këto masa janë me rëndësi të madhe për rritjen e besimit public në gjykatë, në përgjithësi, (të shihen vërejtjet në lidhje me nenin 6 më lartë).

100. Komiteti Këshillëdhënës e përshëndet reformën vijuese për decentralizimin, sipas ligjit të aprovuar për vetëqeverisje lokale prej 24 janar 2002. Duke e marr parasysh natyrën centraliste të sistemit administrative maqedonas dhe ndikimin e tij të deritanishëm negative për mbrojtjen e minoriteteve, këto reforma qartë paraqesin hap të madh drejtë pjesëmarrjes më të madhe dhe përfshirjen e minoriteteve në sektore administrative ku ata edhe në mënyrë gjeografike marrin pjesë. Komiteti Këshillëdhënës vëren veçanarishtë se kompetencat e reja me të cilat u begatua bashkësia në kornizatë e arsimit dhe vëren rolin kryesor potencial të komiteteve për marrëdhënje me bashkësitë të cilat sipas ligjit duhet të formohen.

101. Prapëseprapë Komiteti Këshillëdhënës mendon se masa e caktuar për rëndësinë e këtyre reformave dhe ndikimi i tyre për pjesëmarrjen mund të matet me autorizimin që u jepet qeverive lokale. Komiteti Këshillëdhënës mendon se kuptimi esencial është renditja e resurseve që reforma të jetë efikase në praktikë dhe si hap i parë duhet të jetë aprovimi i ligjit për finansime lokale, i cili në shumë raste ishte i anuluar. Në të njëjtën kohë, Komiteti Këshillëdhënës thekson se procesi i decentralizimit nuk e liron qeverinë qëndrore prej përgjegjësisë të pjesëmarrjes së pjesëtarëve të bashkësive.

102. Komiteti Këshillëdhënës është i vetëdijshëm se niveli i lartë i papunësisë në vend paraqet problem të madh për të gjitha sferat e bashkësisë. Komiteti Këshillëdhënës do të kishte ngrit vëmendjen veçanarishtë në gjendjen e vështirë të bashkësive shqiptare dhe turke e posaçërishtë në grate shqiptare dhe ato romë, në ato kahje. Kjo del nga informata e dhënëte Raporti Shtetërorë se papunësia vshtë me të vërtetë e madhe te këto dy grupe. Duke e përshëndetur iniciativën e cila veç realizohet me strategjinë nacionale për Romët, Komiteti Këshillëdhënës mendon se qeveritë duhet të bëjnë përpjekje shtuese që të tejkalohet kjo shtuate. Në këtë kontekst, Komiteti Këshillëdhënës i thirrë qeveritë në konsultime me minoritetet për të cilët bëhet fjalë, të mendojnë se çfarë veprimesh do të kishin ndërmarr në kornizë të strategjisë për zvoglimin e vobegëtësisë e cila ishte llogaritur në 2000.

Neni 16

103. Komiteti Këshillëdhënës vëren se në mes të disa ligjeve të ndryshëm të cilët duhet të sjellen me qëllim që të realizohet krejtësisht Marrëveshja e Ohrit është edhe Ligji për kufinj të Bashkësive. Komiteti Këshillëdhënës vëren se plan ligji ishte I dhënë në Parlament dhe si rezultat I kësaj kishte disa tensione lidhur me frikën se kufinj të rinjë të parashikuar me ligjin e ri do ta ndryshojnë përmbajtjen etnike në ato pjesë të teritoritë. Komiteti Këshillëdhënës mendon se qeveritë duhet të nxisin konsultime para se të

Në pajtim me (paditutive) nëse nën statistikën e Raportit shtetërorë zgjedhen vetëm 11.5% trupi gjykues u takon minoriteteve. Nga kjo, 6.2 % janë Shqiptarë, 0.8% janë Turqë, 1.9% janë Vllehë, 0.3% janë Maqedonë me religjioni musliman, 1.1% Serbë, 0.5% Malazezë, 0.1% Kroatëdhe 0.1% Bullgarë.

miratohet ligji. Komiteti Këshillëdhënës gjithashtu mendon se kur është shikuar përmbajtja etnike e populates në këtë kontekst, qeveritë duhet të sigurohen se rezultatet e regjistrimit janë të plotësuara, nëse është e nevojshme, me analiza tjera dhe studime në lidhje me situatën e minoriteteve në nivel lokal (shikoi vërejtjet e Përgjithëshme më poshtë).

104. Komiteti Këshillëdhënës vëren se konflikti I 2001 solli deri te shpërngulja e një numri të madhë të njerzëve (rreth 170.000), duke e ndryshuar përbërjen etnike të populates në rajone të caktuara. Procesi I kthimit të këtyre njerzëve është I filluar dhe është në vijim, që sipas Komiteti Këshillëdhënës vlerësohet si zhvillim pozitiv. Të dhënat tregojnë se jo të gjitha kushtet e duhura për sigurimin e kthimit të sukseshëm dhe veçanarishtë siguri në mjediset e përziera etnike I nxiti, duke I përfshirë edhe pjesëtarët e minoriteteve, që të deklarohet kundër kthimit, që ende po brengos. Komiteti Këshillëdhënës mendon se kryesore është të gjitha kushtet e duhura për kthimin permanent duhet të sigurohen dhe në lidhje me atë I thërret qeveritë maqedonase t'i ndërmarrin të gjitha hapat e duhura, duke përfshirë edhe bashkëpunimin me bashkësitë internacionale, me qëllim të ndryshohet klima e jo sigurisë, reale ose e imagjinuarë, e pjesëtarëve të minoriteteve. Në të njëjtën kohë, duhet të vazhdohet me orvajtjet për rindërtimin e shtëpive dhe mbijetimin e ekonomisë e cila ishte e prishur me konfliktin e luftës.

Neni 17

105. Komiteti Këshillëdhënës mendon se qeveritë duhet të sigurohen se kërkesa për futjen e vizave e imponuar nga disa shtete fqinje të mos krijojnë probleme të panevojshme (procedurale, financiare ose nga ndonjë natyrë tjetër) kur duhet të mbahen kontakte kufitare, veçanarishtë kur është për persona të cilët janë të një përkatësie etnike, kulturore dhe gjuhësore.

Neni 18

106. Komiteti Këshillëdhënës vëren se “Ish republika jugosllave e Maqedonisë” ka lidhur marrëveshje bilaterale pvr bashkëpunim në fushën kulturore me shumicën e shteteve, dhe u rekomandon qeverive të mendojnë për nënshkrimin e marrëveshjeve të ngjajshme me shtetet fqinjeme të cilat ende nuk ka nënshkruajtur.

Neni 19

107. Në bazë të informative të cilat I ka në dispozicion Komiteti Këshillëdhënës mendon në implementimin e kvtij neni nuk ka asnjë vërejtje.

IV. Përfundime dhe komente të Komitetit Këshillëdhënës

108. Komiteti Këshillëdhënës mendon se zbulimet dhe komentet që vijojnë do të jenë në favor të vazhdimit të dialogut nëmes everisë dhe minoriteteve nacionale, për çka Komiteti Këshillëdhënës qëndron në dispozicion.

Në lidhje me vërejtjet Gjenerale

109. Komiteti Këshillëdhënës gjen se “ Ish republika jugosllave e Maqedonisë” është e kyqur në reforma ligjore të cilat drejtëpërsëdrejti kanë ndikim në mbrojtjen e minoriteteve nacionale. Komiteti Këshillëdhënës mendon se duhet të mbarohet reforma në bazë të afatit të fundit të parashikuar dhe sigurimi I implementimit të plotë në praktikë.

110. Komiteti Këshillëdhënës vëren se kthimi I besimit në mes segmenteve të ndryshëm të populates është ndër prioritetet e qeverive dhe Komiteti Këshillëdhënës mendon se ky prioritet përputhet me orvajtje të përhershme dhe inicijativa konkrete me qëllim që të përmisohet niveli I tolerances ndëretnike dhe bashkëveprimit.

111. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ndjenja e përgjithëshme te përfaqësuesitë e minoriteteve më të vogla etnike se janë të lënë në marginatë e procesit reformator I inicuar sipas Marrëveshjes së Ohrit dhe mendon se qeveritë duhet të sigurojnë se me çdo masa të ardhme të ndërmarrur do të ketë llogari për situatën e bashkësive etnike me numër shumë më të vogël.

Në lidhje me Nenin 3

112. Komiteti Këshillëdhënës gjen se përfaqësuesit e bashkësisë së Egjipqjanëve janë të pakënaqur prej jo pranimit të indentitetit të tyre të vacant nga ana e qeverive dhe shprehin dëshirë të jenë të përfshirë në Marrëveshjen Kornizë. Komiteti Këshillëdhënës mendon se Qeveria duhet të siguroj respektim të indentitetit të vacant të kësaj bashkësie dhe ta shikoj kyçjen e tyre të mundshme në kapjen e Marrëveshjes Kornizë.

113. Komiteti Këshillëdhënës gjen se do të jetë e mundur të shikohet mundësia për kyçjen e grupeve plotësuese në zbatimin e Marrëveshjes Kornizë në bazë të nen pas neni dhe mendon qse qeveritë duhet ta kontrollojnë këtë punë me marrëveshje me të interesuarit.

Në lidhje me Nenin 4

114. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ekzistojnë shpraztura të caktuara në dispozita të caktuara ligjore kundër diskriminimit dhe mendon se qeveritë duhet të shikojnë përhapje të mundshme të dispozitave për diskriminim.

115. Komiteti Këshillëdhënës mendon se Romët de fakto ndeshen me diskriminim në fusha të ndryshme si amvustria, qasje deri te sigurimi social dhe shëndetësor. Komiteti

Këshillëdhënës mendon se qeveritë duhet ta mbikqyrinë situatën dhe të marri hapa adekuatë që ti vëndohet fund praktikës diskriminuese.

116. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka një brazdë në mes Romëve dhe pjesës tjetër të populates dhe mendon Qeveria duhet të vazhdoj me orvajtjet për stabilizimin e strategjisë nacionale për Romët dhe të siguroj fond adekuat për këtë strategji dhe vendoset procedura për evalvim.

117. Komiteti Këshillëdhënës gjen se Ombudsmani ka një rol të rëndësishëm në identifikimin dhe kundërshtimine diskriminimit, duke I përfshirë edhe zyrat e tij të decentralizuara dhe mendon se në punën e Ombudsmanit duhet të jepet pramin I merituar dhe ndjekje.

118. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka pjesëtarë të bashkësive shqiptare dhe rome të cilët ende janë pa shtetësi dhe mendon se qeveritë duhet t’I marrin parasysh problemet me të cilët përballohen në procesin e natyralizimit mbas sëfundi ligjit të miratuar për shtetësi në shkurt 2003.

Në lidhje me Nenin 5

119. Komiteti Këshillëdhënës gjen se sigurohet përmbajtje e shumë asocioneve që punojnë në promovim të kulturës në bashkësi të ndryshme, por ajo përmbajtje mendohet si jo barabartë e ndarë nga përfaqësuesitë e bashkësive të ndryshme. Komiteti Këshillëdhënës mendon se masa vijuese, duke përfshir edhe përforcimin e administrates pvr afirmimin dhe zhvillimin e kulturës së bashkësive në Ministrinë e Kulturës, në ndërmerren që të tejkalohen këto probleme.

120. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka pasur qarje nga ana e pjesëtarëve të bashkësisë vllehe se ndodhen de fakto nën asimilim. Komiteti Këshillëdhënës mendon se qeveritë duhet ta përforcojnë përmbajtjen e tyre me qëllim që të ruhet identiteti vllëh..

Në lidhje me Nenin 6

121. Komiteti Këshillëdhënës gjen se pasojat e konfliktit ushtarak ende ndjehet në shoqëri dhe e komplikon procesin e rindërtimit të marrveshjes dhe besimit ndëretnik. Komiteti Këshillëdhënës mendon se edhe qeveria lokale, edhe ajo qëndrore duhet të bëjnë orvatje plotësuese që të promovojnë tolerancë dhe marrdhënje paqëndashëse ndëretnike.

122. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka një shkallë të ulët të bashkëveprimit midis grupeve të ndryshme etynike, dhe veçanërisht midis maqedonëve dhe shqipëtarëve dhe mendon se është me domethënje të rëndësishme për qeveritë që të ndërmarrin një sërë masash që ti kundërvihen fenomwenit të bashkësisë së politizuar në korniza etnike, veçanërisht në fushën e arsimit.

123. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka raste brengosëse të dhunës dhe keqpërdorimit të shkakëtuar personave të cilët u takojnë minoriteteve, veçanërisht romët dhe shqipëtarët prej zyrtarëve të policisë dhe se një veprim legal në raste të atilla shumë rrallë është i marrë. Komiteti Këshillëdhënës mendon se qeveritë duhet ta ndjekin situatën rrënjësisht ti hulumtojnë ankesat për dhunë dhe keqpërdorim nga ana e policisë.

124. Komiteti Këshillëdhënës gjen se pyetja për minoritetet në raportet e caktuara të medimeve kanë mbulesë të njëkahëshme. Komiteti Këshillëdhënës mendon se masa të mëtutjeshme janë të nevojshme për zmadhimin e aftësisë së medimeve që të sigurojë raportim të balansuar për pyetjet e minoriteteve dhe se qeveritë duhet ta rrisin vëmendjen në implementimin e dispozitave në goditjet e urrejtjes kombëtare, racore dhe religjioze.

125. Komiteti Këshillëdhënës gjen se refugjatët e shumtë romë, ashkal dhe egjiptianë nga Kosova jetojnë në kushte për së tepërmi të varfëra që i shpie deri te kufiri i bashkësisë. Komiteti Këshillëdhënës mendon se implementimi i ligjit për azil duhet tu mundësojë përfaqësuesve të këtyre bashkësive ta përdorin statusin i cili u mundëson barabartësi dhe mbrojtje të barabartë para ligjit.

Në lidhje me nenin 8

126. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka pasiguri të raportuar në mes minoriteteve në lidhje me procedurën e regjistrimit të bashkësive religjioze duke e ndjekur vendimin kushtetues të 1999 për ndërprerjen e dispozitave të caktuara të ligjit për grupe dhe bashkësi religjioze. Komiteti Këshillëdhënës mendon se qeveritë duhet ta qartësojnë procedurën me qëllim që të lehtësohet regjistrimi i bashkësive të ndryshme religjioze.

Në lidhje me nenin 9

127. Komiteti Këshillëdhënës gjene se kanali i tretë televiziv i cili emiton vetëm në gjuhët e bashkësive, daton nga 2002 dhe Komiteti Këshillëdhënës mednon se qeveritë duhet të kenë llogari për problemet mwe të cilët takohet ky kanal me qëllim që të sigurohet punë kualitative dhe frytëdhënëse.

128. Komiteti Këshillëdhënës gje se duspozitat ligjore që janë në lidhje me televizionet private të gjuhëve të minoriteteve kërkojnë programet të pregaditen edhe në maqedonisht përskaj gjuhëve të bashkësive dhe se kjo paraqet vështirësi në praktikën për fitimin e licencës. Komiteti Këshillëdhënës mendon se ka nevojë që të revidohet ligji për difuzion.

129. Komiteti Këshillëdhënës gjen se shqetësimi për të drejtat e komuniteteve te mediumet, sidomos të bashkësive me numër më të vogël kërkon vëmendje të mëtutjeshme.

Në lidhje me nenin 10

130. Komiteti Këshillëdhënës gjen se nenet kushtetutare në lidhje me përdorimin e gjuhëve dalin si rezultat i nenit 10 të marrveshjes korniozë dhe mendon se autoritetet

edhe më tej duhet të definojnë detyrime ligjore që dalin nga rregulloret kushtetutare në ligjin e ardhshëm për përdorimin e gjuhëve dhe shkrimet si edhe të mirren masa për implementimin e ligjit për dokumentet personale.

131. Komiteti Këshillëdhënës gjen se mungesa e përkthyesëve kualitativ e vështirëson përdorimin e gjuhëve të tjera përveç gjuhës maqedone në proceset gjyqësore e cila është rregullore e ligjit të kundërvajtjes dhe mendon se autoritetet duhet ti japin rëndësi prioritare këtij problemi, veqanërisht me sigurimin e programeve adekuate për trajnimin e përkthyesëve.

Në lidhje me nenin 11

132. Komiteti Këshillëdhënës gje se ka probleme në lidhje me dokumentat personale posaqërisht me transkriptimin fonetik të emrave të pjestarëve të komunitetit turk si dhe emra të cilët kanë qenë të ndryshuar me forcë në të kaluarën. Komiteti Këshillëdhënës mendon se autoritetet duhet të marrin hapa adekuat që të sigurojnë mundësi për përdorimin e alfabetit të gjuhës zyrtare , por emrat e pjestarëve të komuniteteve të jenë të shkruara në formën fonike të gjuhës së tyre dhe të mundësohet për personat emrat e të cilëve ishin me forcë të ndryshuar, të kthehen në formën origjinale.

133. Komiteti Këshillëdhënës gjen se gjuhët tjera përkaj gjuhës maqedone që kanë statut oficial janë rallëher të shfrytëzuara në praktikë në përdorimin e emrave lokal dhe vlerat tjera topografike dhe Komiteti Këshillëdhënës llogarit se qeveritë duhet ta shqyrtojnë këtë problem.

Në lidhje me Nenin 12

134. Komiteti këshillëdhënës gjen se ka shprehje të jotolerancës mes nxënësëve Maqedonas dhe Shqipëtarë veqanërisht rreth pyetjes për shkollat e përziera dhe konsideron se autoritetet duhet të kenë për qëllim lehtësimin e kontakteve mes nxënësëve kur ndërmarrin masa në lëmin e arsimit, përfshirë edhe promovimin e njohjes individuale të gjuhëve të cilat fliten në regjionin e tyre.

135. Komiteti Këshillëdhënës gjen se Administrata e Ministrisë së arsimit e cila punon/merret me arsimin e minoriteteve nuk ka kapacitet adekuat institucional që të kryej/mbaroj/zbatoj me detyrat dhe Komiteti këshillëdhënës konsideron se autoritetet duhet që ta rishqyrtoj gjendjen.

136. Komiteti Këshillëdhënës gjen se duhet përpjekje/orvatje plotësuese që të tejkalohen problemet me mungesën e librave në gjuhët e komuniteteve dhe kuadër mësimor kualitativ.

137. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka shkallë të ulët të rregjistrimit dhe shkallë të lartë të tëheqjes pas shkollës fillore mes nxënësëve Romë dhe konsideron se autoritetet duhet këtë problem da trajtojnë në Strategjinë nacionale të Romëve, me konsultime me prindërit dhe duke mbajtur llogari për nevojat e fëmijëve.

138. Komiteti Këshillëdhënës gjen se i rëndësishëm është numri i shlyerjes edhe i nxënësëve të komuniteteve shqipëtare dhe turke mes shkollimit fillor dhe të mesëm dhe konsideron se autoritetet duhet për së afërmi t'i kërkojnë shkaqet e kësaj gjendjeje dhe të ndëmarrin masat e duhura për zgjidhjen e kësaj gjendjeje.

139. Komiteti Këshillëdhënës gjen se kuota sistemi në arsimin e lartë për përfaqësimin e drejtë të regjistrimeve të të gjithë komuniteteve nuk e zmadhon regjistrimin e Romëve dhe konsideron se autoritetet duhet të realizoj/zbatoj mbikqyrje të gjendjes me qëllim që të tejkalohej kjo gjendjeje.

Në lidhje me Nenin 13

140. Komiteti Këshillëdhënës gjen se legjislacioni vendor/i brendshëm nuk lejon shkollim fillor privat dhe se kjo gjendjeje, mund t'i vendojë personat e komuniteteve nacionale, në ngecje/ pengesë lidhur me mësimin në gjuhët e minoriteteve mësimin fillor.

Në lidhje me Nenin 14

141. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka kërkesa nga komuniteti turk dhe shqip për hapjen e paralele shtesë në gjuhët e tyre dhe konsideron se autoritetet duhet me kujdes t'i shqyrtojnë nevojat e minoriteteve në këtë regjion dhe të përcaktohet/specifikohet kriteriumi në lidhje me hapjen e paraleleve në gjuhët e komuniteteve.

142. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka mungesë të mësimin në/nga gjuha vllahe, rome dhe sërbe dhe konsideron se autoritetet duhet të sigurojnë mbështetje/përkrahje të duhur në atë drejtim.

Në lidhje me Nenin 15

143. Komiteti Këshillëdhënës gjen se ka informacione dhe konsultime të kufizuara me minoritetet nga ana e autoriteteve dhe konsideron se autoritetet duhet ta shqyrtojnë mundësinë e krijimit të kontaktit direkt me organizatat, të cilat i përfaqësojnë komunitetet e ndryshme, duke përfshirë mundësinë e formimit të Këshillit për minoritetet.

144. Komiteti Këshillëdhënës gjen se aplikimi i principeve për përfaqësimin e drejtë në legjislacionin vendor/të brendshëm kishte për qëllim të siguroj pjesëmarrje të pjesëmarrësve të komuniteteve në administratën publike sipas përfaqësimit procentual dhe konsideron se autoritetet duhet të vazhdojnë me përpjekjet/orvatjet për zbatimin e normave, përfshirë këtu edhe komunitetet numerikisht më të vogla, në të gjitha departamentet e administratës publike.

145. Komiteti Këshillëdhënës gjen se përfaqësimi jo i mjaftueshëm ose kur bëhet fjalë për Romët, mungesë të çfarë do qoftë përfaqësimi, i pjesëmarrësve të komuniteteve në gjyqësi është dukuri e dukshme dhe Komiteti Këshillëdhënës konsideron se autoritetet

duhet të adoptojnë masa të cilat do të ndihmojnë në zgjidhjen e këtij problemi në të gjitha nivelet e gjyqësisë.

146. Komiteti Këshillëdhënës gjen se procesi i decentralizimit i inicuar me adoptimin e Ligjit për vetëqeverisje lokale nga janari i vitit 2002 duhet të mundësojë pjesëmarrje më të madhe të komuniteteve dhe konsideron se autoritetet duhet ta mbarojnë reformën në këtë lëmi, duke përfshirë edhe lëminë financiare si prioritet.

147. Komiteti Këshillëdhënës gjen se pjesëmarrja efektive e pjesëmarrësve të komuniteteve, veçanrisht gruaja Shqipëtare dhe Rome, në jetën ekonomike ngel edhe më tutje si mungesë dhe Komiteti Këshillëdhënës konsideron se autoritetet duhet të vazhdojnë me përpjekjet/orvatjet për zgjedhjen e këtij problem, mes tjerash edhe nëpërmjet të aktivitetëve aktuale si psh. të Strategjisë nacionale të Romëve.

Në lidhje me Nenin 16

148. Komiteti Këshillëdhënës gjen se një numër i caktuar i pjesëmarrësve të minoriteteve nacionale kanë shprehur shqetësim/brengosje në lidhje me ndikimin/impaktin negativ të mundshëm nga Ligji i propozuar për kufijët e komunave në baraspesh etnike të njësisve teritorijale dhe konsideron se autoritetet duhet të dedikojnë kujdes mbi këto vërejtje dhe të konsultohen me pjesëmarrësit e minoriteteve para se të adoptohet ligji.

V. Vërejtje përfundimtare

149. Komiteti Këshillëdhënës konsideron se vërejtjet e poshtëshënuara i paraqesin përshkrimet kryesore të opinionit momental dhe sëkëtejmi mund tëshfrytëzohen si bazë për përmbylljet dhe rekomandimet të cilat do të jenë të adoptuara nga ana e Këshillit të ministrave.

150. Komiteti Këshillëdhënës e përshëndet faktin se ndryshimet kushtetuese dhe ligjore deri tani, në përputhshëri me Marrëveshjen kornizë, e vendosën bazën për mbrojtjen më të mirë të minoriteteve, inetr alia/mes tjerash, si në lëminë e shfrytëzimit/përdorimit të gjuhëve, arsimit dhe pjesëmarrje, me themelimin e principit të përfaqësimit të barabartë të minoriteteve, në të gjitha shkallët e administratës publike.

151. Autoritetet duhet përkushtimisht të vazhdojnë me reformën e nisur për mbrojtjen e komuniteteve/bashkësive: mbarimi i procesit të decentralizimit, përdorimi i gjuhëve dhe alfabetit dhe adoptimi i nofrmave shtesë në lëminë e jodiskriminimit, duhet të jenë lëmitë kryesore punuese, me çka do të kompletohet dhe rritet korniza ligjore që egziston sot. Në këtë kontekst, autoritetet duhet të mbajnë llogari edhe për gjendjen me bashkësitë numerikisht më të vogla.

152. Nxitja e kuptimit të ndërsjell dhe dialogu ndër-kulturor ngel si rëndësi vitale për kohezionin e ardhëshëm social në shtet, e cila ishte dukshëm e shkatëruar me konfliktin luftarak gjatë vitit 2001. Tensioni i dukur interetnik, sidomos mes populacionit rinor, shqetëson dhe dëshmon për ekzistimin e barrierave të dukshme mes bashkësive të ndryshme, sidomos mes Shqipëtarëve dhe Maqedonasëve. Orvatjet shtesë duhet të ndërmerren për inkurajimin e interaksionit mes komponentave të ndryshme të shoqërisë dhe sidomos në kuadër të arsimit, ku rëndësia e gjuhëve të regjioneve duhet të nxitet.

153. Masat shtesë duhet të adoptohen që të merren parasysh edhe nevojat për mësim në gjuhët e minoriteteve, gjë e cila ishte treguar nga ana e më tepër bashkësive, sidomos nga bashkësia shqipëtare dhe turke. Në këtë kontekst ndalimi i hapjeve të shkollave orivate duhet të rishiqohet sërish.

154. Diskriminimi, të cilin e duronin pjesëtarët e bashkësisë Rome, ndodhte në lëmi të ndryshme, dhe dëshmojnë për ndryshim të dukshëm socio – ekonomik mes tyre dhe bashkësive të ndryshme. Vështirësitë janë shumë të dukshme në lëminë e punësimit, amvisërive, mbrojtjes shëndetësore dhe arsimit. E patjetërsueshme është që autoritetet të ndërmarin hapa të duhura për përmirësimin e gjendjes së pjesëtarëve të kësaj bashkësie, në kuadër të strategjisë së përpiluar nacionale.

155. E patjetërsueshme është të ndërmerren masa të duhura në lidhje me mediumet, me qëllim të nxitet qasja e pjesëtarëve të minoriteteve deri te mediumet. Në lëminë e kulturës, duhet të ndërmerren masa për ruajtjen dhe përparimin e kulturës, veçanërisht kultura vllëhe duhet të përforcohet.

156. Duhet të merren parasysh masa të duhura për t'u mundësuar konsultime të rregullta në nivle institucional me minoritetet për pyetjet të cilat janë të rëndësishme për ata.

Rezoluta Res CMN (2005)4

Për implementimin e Marrëveshjes Kornizë për mbrojtjen e minoriteteve të “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë”.

(E adaptuar nga Komiteti i Ministrave në 15 Qershor 2005 në mbledhja e zëvendësministrave).

Komiteti i Ministrave, me kusht të Neneve 24 deri 26 nga Marrëveshja Kornizë për mbrojtjen e minoriteteve (prej këtu duke i u referuar si Marrëveshja Kornizë);

Duke e pasur parasyshë Rezolutën (97)10 deri më 17 Shtator 1997 duke vënduar regulla të cilat janë të pranuar nga Komiteti i Ministrave të Marrëveshjeve monitore nën Nenin 24 deri 26 nga Marrëveshja Kornizë;

Duke e pasur parasyshë rregullën për votim e pranuar në kontekstin e miratimit të Rezolutës (97)10¹;

Duke e pasur parasyshë instrumentin për ratifikim i parashtruar nga “Ish Republikës Jugosllave e Maqedonisë” më 10 Prill 1997;

Duke u rukujtuar se Qeveria e “Ish Republikës Jugosllave e Maqedonisë” e dërgoi kumtesën personale në nder të rrethit të parë monitor nën Marrëveshjen Kornizë më 25 Shtator të vitit 2003;

Ku Komiteti i Këshillit e pranoi ftesën e “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë” të drgojë delegate që të mbledhë informata të mëtutjeshme në “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë”, ky takim ndodhi prej 08 deri më 12 Dhjertor të vitit 2003;

Ky mendim i këshillit të Komitetit mbi implementimin e Marrëveshjes Kornizë pranë “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë” ishte e pranuar më 27 Maj të vitit 2004, e pastaj e dërguar deri te prezentuesit e përhershëm të “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë” dhe e dërguarit deri te prezentuesit e përhershëm të të gjitha shteteve fqinje si dokument CM (2004)145;

Ku Qeveria e “Ish Republikës Jugosllave e Maqedonisë” i dërgoi të gjitha komentet e veta të shkruara në letër mbi mendimin e Komitetit Këshillëdhënës, këta komente të shkruara në letër kanë qenë të dërguara deri te prezentuesit e përhershëm të të gjitha shteteve si një shtesë e dokumentit CM(2004)145, datuar prej 11 Shkurt të vitit 2005;

Duke e kontrolluar mendimin e Komitetit Këshillëdhënës dhe komentet e shkruara të Qeverisë së “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë”;

Gjithashtu duke i pasur parasysh komentet e Qeverive tjera,

1. I pranon mendimet vijuese në lidhje me implementimin e Marrëveshjes Kornizë të “Ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë”.
  - Kushtet e rëndësishme kushtetuese dhe ligjdhënëse të bëra deri më tani në pajtim me Marrëveshjen e Ohrit, i vendosin fondet për mbrojtjen më të madhe të minoriteteve, INTERALIJA, në rajone të tilla dhe si përdorimi i gjuhëve të minoriteteve, arsimim dhe pjesëmarrje, me prezentim të principit të njëjtë të paraqitjes së minoriteteve në të gjitha sferat e Administratës publike;
  - Këto reforma pozitive duhet të vazhdojnë edhe më tutje, duke e vërejtur me respekt përdorimin e gjuhëve dhe alfabetit, dhe aprovimin e garancioneve shtuese që të sigurohet në përgjithësi dhe barazi efektive për Kornizën ekzistuese legale të jetë e kompletuar dhe e konsoliduar. Sqarime të rëndësishme duhet të meren nga situatë e pakicës më të vogël në numër në këtë kontekst.

---

¹ Në kontekst të pranimi të Rezolutës (97)10 më 17 Shtator 1997, Komiteti i Ministrave e pranoi edhe rregullën që vijon: “Vendime si vazhdim i Neneve 24.1 dhe 25.1 të Marrëveshjes Kornizë do të mirren parasysh që të pranohen nëse 2/3 nga prezentuesit e palëve të marrëveshjes të cilët e japin votën e tyre, duke e përfshirë edhe shumicën nga prezentuesit e palëve të marrëveshjes të emëruar të marin pjesë në Komitetin e Ministrave , votojnë PËR”.

- Kultivimi i mirëkuptimit të përbashkët dhe dialokut interkulturore mbetet vitale për ardhmërinë e kohezionit në shtet. Preventiva e tensioneve ndëretnike dhe eliminimi i barrierave të rëndësishme ndërmjet bashkësive të ndryshme kërkojnë përkujdesje të pandërprerë. Bashkëveprimi ndërmjet komponenteve të ndryshme të shoqërisë duhet të nxisë edhe më tutje veçanërisht në lëminë e edukimit, ku njohja e gjuhëve të individëve që fliten në rrajonin e tyre mund të jenë të promovuara.

- Masat plotësuese duhet të pranohen që të kenë llogari të nevojshme më të mirë për ligjërimin në gjuhët e minoriteteve, si që është e treguar nga bashkësitë e ndryshme, duke i përfshirë edhe Shqiptarët dhe Turqit. Në bazë të kësaj, legjitimi i cili vepron në përfitimin e edukimit fillestar privat duhet të shqyrtojë.

- Edhe përkaj orvajtjeve të bëra për tu përmirësuar gjendja e Romëve, probleme të vërteta mbeten për pyetjen e diskriminimit e përfshirë në sfera të ndryshme nga individët të cilët i takojnë asaj bashkësie etnike. Kjo na tregon dallime të rëndësishme socioekonomike ndërmjet tyre dhe popullatës tjetër. Vështirësitë veçanërisht janë të qarta në sferën e punësimit, amvisërisë, shëndetit dhe arsimit. Me rënësi është që të bëhen gjitha hapat e nevojshëm që të përmirësohet situata e individëve që i takojnë kësaj bashkësie etnike, në bazë të strategjisë kornizë së re nacionale të Romëve.

- Përpjekjet e mëtutjeshme janë të nevojshme në lidhje me mediumet, që të nxisë qasjen deri te mediumet për personat të cilët i takojnë minoriteteve. Në sferë të kulturës, duhet të forcohen masat që të përmbahet ruajtja dhe zhvillimi i kulturave të minoriteteve, duke e përfshirë edhe kulturën e Vllahëve.

- Shkurtesat e dhënuna të potencuara në sferën e konsultimeve, duhet të meren parasyshë masat që i mundësojnë konsultimet e rregullta në nivel institucional me minoritetet, për problemet që i përfshijnë ata.

1. “Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë” rekomandon që të ketë kujdesë përkatës të vendimeve të bashkangjitur në paragrafin një më lartë, sëbashku me komentet e ndryshme të mendimeve të Komitetit Këshillëdhënës.

2. E fton Qeverinë e “Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë”, në pajtim me rezolutën (97)10:

- a) Të vazhdojë dialogun në progres me Komitetin Këshillëdhënës;
- b) Gjithmonë ta informojë Komitetin Këshillëdhënës për masat e marura në vendimet përgjegjëse dhe rekomandimet e dhanuna në paragrafin 1 dhe 2 më lartë.